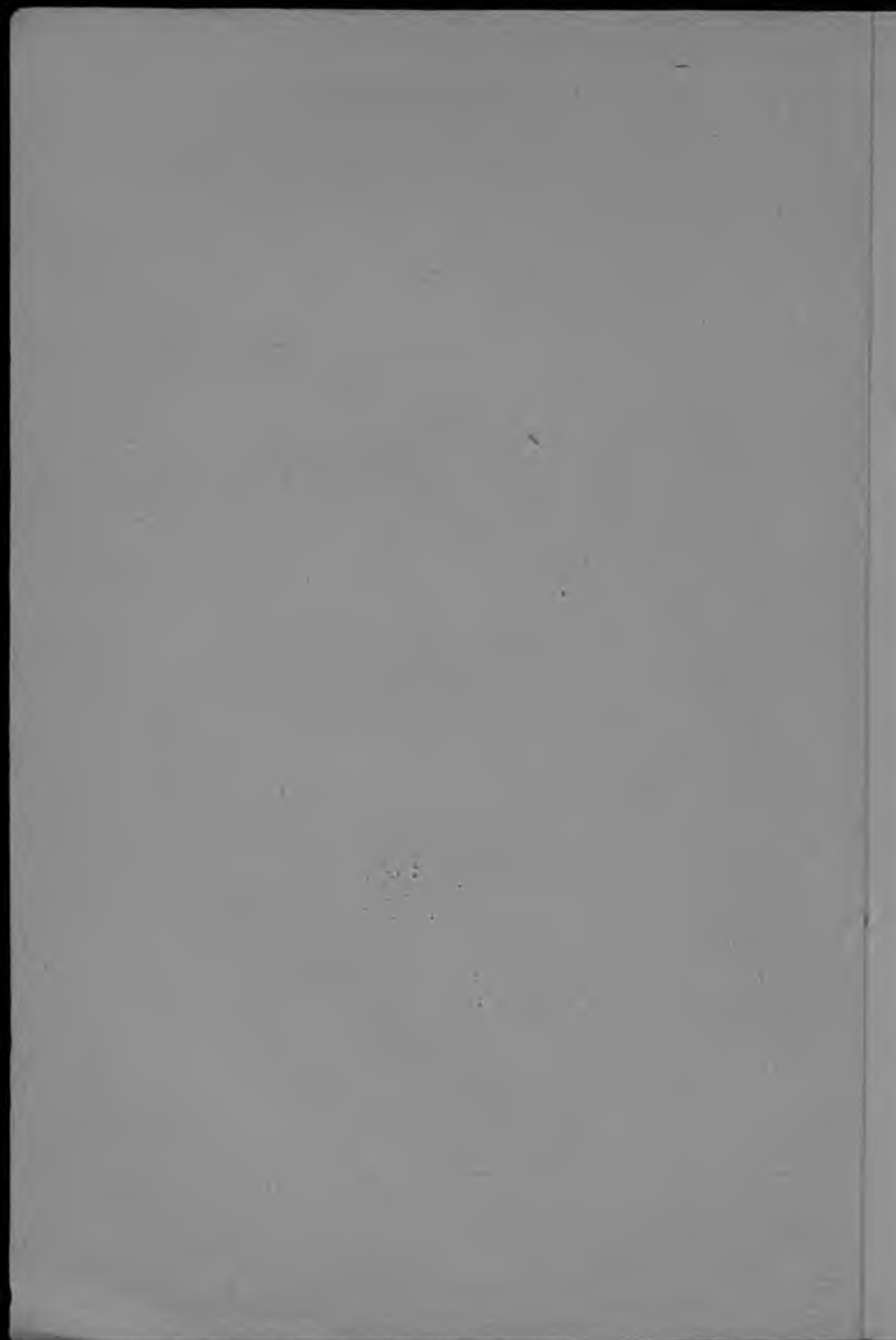

СКӨТВИҖОМЫН СТАЛЫНСКӨҖ УДАРЫКЖАСЛӨН да
УДАРЫЦАЖАСЛӨН ОБЛАСТУВСА ИИ-өд ГЛОТ ВЫВСА
д Е Л Е Г А Т . J A C Л Ы

КОМІ ОБЪЕМУПРАВЛЕНІЕ

СКӨТВИҖЫГЖАСЛЫ ПАМЈАТКА

КОМІ ГОСИЗДАТ
СЫКТЫВКАР—1936

Коми-3

2-1319.

КОМИ ОБЪЕМУПРАВЛЕНЬЕ

СКӨТВИҖЫГҖАСЛЫ ПАМҖАТКА

СКӨТ ВЕРдӨМ,
ВИҖӨМ дА дӨҖӨРИТӨМ

КОМИ ГИЗ СЫКТЫВКАР 1936

КОМИ ОБЗЕМУПРАВЛЕНИЕ
ПАМЯТКА ЖИВОТНОВОДА
Кормление, уход и содержание скота

Отв. редактор *Ляшев.*

Технический редактор *М. Шестаков.*

Упол. Обл. № 744. Издание № 9. Заказ тип. № 109. Тираж 2500 экз.
Формат 82 X 110, 1/32. Авт. листов 2. Печ. д. 4,5. 40000 знаков в печ. листе. Сдано
в набор 1-1-36 г. Подписано к печати. 28-1-36г.

Типография Коми ГИЗ-а, Сыктывкар, Дом печати.

ВОҢКЫВ

Міжан воґын сулалө мөг, кыґи індіс 1933 во-ын ВКП(б) Севкрајкомса секретар Вл. Іванов јорт скөтвізөмын сталінскөј ударнікјас I-өд крајувса слөт вылын,—пөртны Војвыв крај-өс выј да јаж соціалістическөј јон фабрікаө.

Тажө індөдсө өні мі пөртам олөмө. Медвоґ-ґа крајувса слөт бөрын кык во мыстї, 1935 во-ын чукөртчыліс скөтвізөмын сталінскөј удар-нікјаслөн II-өд крајевөј слөт. Сени відлалісны кыквөса уґјас да аґґісны, мыј міжан МТФ-ын скөт јурлыд содөма һөлпөв, мыј мі медвоґґа слөтлыс індөдјас тајө бөксаң бура пөртам олөмө.

Но та вылын мі өгө-на вермө колчыны.

Јурлыд мі содтім, но мі еґ-на вермө став скөтыслы лөсөдны бур, шоныд, југыд оланінјас, еґ-на колана ногөн бура пуктөј скөт бөрөса дө-ґөр да најөс вердөм-јукталөм, меґса-һін посні кукаңјасөс. Та вөсна щөкыда-на міжан овлө сіґі, мыј скөтыд омөль, мөсјасыд омөла лыстө-ны, кукаңјасыд кулалөны да с. в. Тајө ставыс јонґыкасө лөө сывөсна, мыј скөт дорын уґа-

лыгјас омөла велөдчөмөс, оз лыддысны да оз төдны нї оз кужны бура скөт гөгөр вөдїтчыны.

Сїг-кө, мїжанлы колө јона велөдчыны. Велөдчыны сїгї, кыгї сталїнскөј ударница Мїкушева јорт, кодї сдajтїс скөтвїгөмын мастер нїм вылө экзамен.

Өнї мїжан быдлаын паскалө стахановскөј двїженїе. Сувтөдөма мог — МТФ-ын бостны во гөгөрөн 3500 лїтр да унжык быд мөс јур вылө. Тајө мї вөчны вермам. Сөмын колө ужавны сөлөмсан, радејтны скөтөс, бура аслыным велөдны зоотехнїка да скөтвїгөмын мастер нїм вылө сдajтны экзамен.

Тајө „Памјатка“-ыс скөт дорын ужалыг-јасөс велөдө бура ужавны скөт бердын да төд-мөдө зоотехнїческөј правїлөјасөн.

І. СКӨТЛЫ ОЛАНІНЈАС.

1. Участок бөрјөм, картајас пунктөм да оборудујтөм.

Кызі бөрјыны скөтнөј двор улө учас-ток? Скөтнөј двор улө колө бөрјыны кос да Һеуна вывтас места, медем сiјө отарас вөлі Һеуна пөката да медем оз інмы көзыд вој-төвјас.

Кушөм участок оз туј скөтнөј двор улө? Оз туј шылыд да увтас места. Сешөм местаас выліас либө Һеылын муас век пукалө ва, сывөсна сені век улыс.

Шылыд вывтас места ескө тујана скөтнөј двор улө, но сетчө јона пондасны інмыны кө-зыд војтөвјас, көзөдны картајассө да лымјөн тыртны.

Гөрајаса места сiз-жө тујана скөтнөј двор улө, но абужык лөсыд вөдiтчыны сешөм карта-јаснас дај донажык сувтө сетчө быдсама механи-зацијас стрөитөм.

Кушөм мусiн лыддысө буржыкөн? Буржыкөн лыддысөны супесчанөј либө сугли-

ністөй мусін, кодјас пырыс леџоны васө да сы-
вөсна сіјө местаыс оз нурсав.

Кущөм мусін лыддысө омөлжыкөн?
Омөлжыкөн лыддысө пывун, сөдму да чіг сој
мусін, көні ваыс ңеылын муас пукалө да сы-
вөсна мусіныс нурсалө.

Пыдын-ө колө лоны му пыщса валы?
Му пыщса ва мед вөлі ещавылө метржын пыдын-
жык фундамент пөщваыс. А скөтнөј двор участо-
кын-кө шуөма щөщ стрөйтны сілоснөј башна
лыбө полубашна, секі ва мед вөлі ңе матынжык
3,5—4 м. му веркөссаң.

Ылын-ө колө лоны участоклы водо-
јомјассаң (шорјас, јујас) да тујјассаң?
Участок колө расположитны матөжык водојом-
јассаң, медем ва вајалөм вылө расходјас ез
вөвны вылынөс. Тујјассаң (көрттуј, шоссе, грун-
төвөј) участоклы колө лоны ңе матынжык
50—100 метрыс.

Кытөнжык колө лоны участоклы кол-
хознөј угодијејас серті да ҕеревна
серті? Участоклы колө лоны колхознөј угоди-
јејас шөрас (стрөйтчан вөр кыскалан ылнакөд
лыддыстөр).

Участок бөрјігөн колө артыштны ҕеревна-
лыс да фермалыс вөзөвылө 10—20 воөн быдмөм-
сө. Участок ҕеревнасаң мед вөлі ңе матынжык
200 метрыс, скөтнөј дворсаң кујөд виҕанинөҕ
—50 м., скөтнөј дворсаң изолагорөҕ—200 м.

Кызі артавны участок улө колана
плөщсаҕ? „Совхознөј строітелство“ журнал
індөдјас серті өті јур вылө колө участок (став

зданијејассö лыддöмөн) 40 кв. метр кымын. Сің кө, 300 жүр вылө ковмас $300 \times 40 = 12000$ кв. метр лібö 1,2 га (МТФ-лы).

Кызі пуктыны картајас участок вылын? Төв інман участокјасын картајас колö пуктыны војвылө пелдöснас, а участкас-кө төлыс оз інмы—картајассö пуктыны лунвылө бокнас.

Кушöм колö лоны костјас картасаң картаöз? Костјас колö лоны 20—30 м., ме-дым кокнида сетчö позö вöлі сувтöдны пöжар-нөј обоз.

Кызі колö пуктыны картајас мөдä-мөд серті? Скөтвиқан картајас позö пуктыны кык ногөн:

а) „батарејасөн“ — пуктöны öтi мөд бөрса, кушмөс ногыс параллельнөја;

б) „ступенјасөн“ — шахматы ногөн, кушмөс ногыс сің жö параллельнөја.

Мед способыс лыддыссö буржыкөн сывөс-на, мыј кормовочнөј отделеніеас карта помјасö вöчöмөн да транспорт механизируйтöмөн лө јона жеңдөдöма кыскасан тужјасö да чинтöма бергөдчан лыдсö.

Картајасын пышкөсса оборудованије

Кушöм медса гырыс требованијејас колö тöдны скөтнөј двор стрөитигөн?

а) Мед вöлі тырмымөнја шоныд; төлын мед температура ез вөв улынжык—мөс карта-ын $+10^\circ$, телатнікын $+12^\circ$, ужалан вөвјас ко-нушнаын $+3^\circ$, племеннөј вөвјас конушна-ын $+5^\circ$, свиарнікын $+12^\circ$ Цельсіј серті;

б) сьнöd мед вöлі кос да сöстөм; та могыс колö лöсöдны венҗилаҗа—мөс картаын 4 жүр выlö 30×30 см. паста öтi выҗажнöј труба да 2 жүр выlö 16×16 см. паста öтi прiточнöј труба;

в) мед вöлі тырмымөнҗа жүгүд; öшiңҗаслөн плöщаҗыс жоҗ плöщаҗ дiнö колö таҗi отно-сiтчыны—мөс картаын, телатҗныкын, свiнарҗныкын да ыҗгiдҗын 1:10—1:15, а коңушнаҗасын 1:18—1: 20.

Öшiңҗас мед жүгдöдiсны öткоҗа став поме-щениҗесö, мед жоҗсаң öшiң курiчöҗ вöлі не лапкыдҗык—мөс картаын, телатҗныкын, свiнар-җныкын да ыҗгiдҗын 1,4 м., коңушнаҗасын 2,0 м;

г) жоҗҗас, стоҗлоҗас, вердчан да куҗöд чукöр-тан проходҗас колö вöчавны санiтарiҗа требова-нiҗеҗас серҗi.

Кушöмҗык стоҗлоҗас овлывлöны мөс картаҗасын? Мөс картаҗасын овлывлöны кык сiкаса стоҗлоҗас—куҗ да жеңыд стоҗлоҗас. Куҗ стоҗлоҗас донаöс да абу удобнöјöс, сывöсна наҗöс озҗык практикуҗтны. Жеңыд стоҗлоҗас донтöмҗыкöс да сенi бурҗыка пöҗö соблудажтны зоогигиеналыс требованиҗеҗас. Тащöм стоҗлоҗаслөн куҗтаыс колö лоны 1,5—1,65 м. (мөс куҗта серҗi), пастаыс—1,1—1,15 м. Кормушкаҗас тани вöчöны лапкыдöс, воҗладорыс мед вöлі 20-25 см. судта, пастаыс 70 см., бөр жужтаыс 80 см пöкатөн. Кормвöҗ проход вöчсö 1,5 метра паста.

Кушöм требованиҗеҗас колö сувтöд-ны стоҗлоҗас вöҗын? Стоҗлоса жоҗҗасын мед ез вöвны костҗас да мед скöтлөн куҗыс да сiтыс ез леччыны жоҗ улö. Жоҗыс мед вöлі

стојла куџта быд 1 м. вылө 1—1,5 см. мындаоң
пөката кујөд весалан проходлаң.

Поџө-ө стојлоын вөчны ыжыд пөкат?
Стојлоын ыжыд пөкат вөчны оз поџ. Ыжыд
пөката жож вөсна тыра мөсјаслөң вермас лоны
чөвтчөмјас лөбө матка усөм.

Кушөм материалыс буржык вөчны
жожјас? Жожјас вөчны буржык пуыс. Пуыд
мукөд материалјас сертї омөльжыка лөзө аспырыс
шоныдсө дај пу жожтө кокнөджык вөчны сөстө-
мөң (кујөд весалөм да жож мыскөм).

Кыҕи лөсөдны скөтнөј двoryн жож-
увсө? Медем жож улын ез вөв улыс да ез
ветлы төв, колө жож улас муас пуктыны 10-15 см.
кызта сој. Тајө сој жожув да жож костыс мед
вөлі сөмын 4-5 см. Ортсысаңыс колө мудјыны
50—100 см. кызта (пөкатөң).

Колө-ө вөчны прөточнөј веңтөлаціон-
нөј труба? Колө вөчны быт. Куш вытажнөј
трубаөң, кор абу свежөј сынөд локтөм, оз ло
полнөј веңтөлаціја. Прөточнөј трубајаслыс пас-
тасө колө вөчны $\frac{3}{4}$ ыжда вытажнөј трубајас
паста сертї.

Кыҕи вөчны кујөд валы жөлөб? Кујөд
валы жөлөб колө вөчны 40-50 см паста да 57 см.
жужда. Жөлөблөң колө лоны паста ногыс 25 см.
ыжда пөкат (став паста сертї) да куџта ногыс
стојлоыскөд өтщөщ 1 см. ыжда быд өтї метр
куџта вылө.

Колө-ө вөчны канализаціјаын вода-
нөј затвор? Колө вөчны. Кујөд ва вөзанинын,
кор сені лоө уна куџ да мукөд һајтва, артмөны

уна лок дука да вреднөј газјас. Тајө газјасыс пондасны піскөдчыны шоныд інө, а скөтнөј дворын шоныджык кујөд ва візанінын серті. Медым ңе лезны тајө газјассө скөтнөј двор пыщкө, канализация туј вылын колө вөчны спеціалнөј воданөј затворјас.

Кызі вөчны воданөј затвор? Карта жожсаң, мупышса труба ывлаө петтөз вөјдөр, вөчөны јашщик кодөс, коді пыдөснас леччө улөжык труба пыдөс доргыс 20 сантметрөн. Тази артмө ңеыжыд јашщик код ва сулалөм вылө. Вылганьыс сувтсөн лезчыссө пөв, коді бокјаснас стөч кујлө јашщик код стөңјас бердын да аслас помнас сулалө ңеуна улынжык труба пыдөсыс. Тази көн, пөвјыс да јашщикса ва слөјыс кутөны газјассө да оз лезны помещеніјө.

Рөфілнөј помещеніје

Көні колө лоны рөфілнөј помещеніјелы? Рөфілнөј помещеніје колө лоны телатник бердын—помас либө бокас, торја өзөсөн.

Мыјла колө вөчны рөфілнөј помещеніје? Рөфілнөј помещеніје колө вөчны сывөсна, мыј торја помещеніјетө візны бура сөстөмөн кокніжык, кокні шонтыны, костыны да с. в.

Тащөм сөстөмлун стојлојасын он век вермы кутны.

Кызі да уна-ө скөт вылө вөчсө рөфілнөј помещеніје? Рөфілнөј помещеніје вөчсө 5—10% мында вылө став мөс јурлыд серті. Помещеніјеын кык отфеленіје:

рöфiлнöј да телатник-приемник (најö костын шоныд коридор). Рöфiлнöј отфеленијейн стојлојас кормушка дорас торјöдсöны 1,5—1,65 м. судта тöс топыд вежöсјасөн. Стојлојаслөн пастаыс сещöм, медым поçö вöли куканасигөн сетны ветеринарнöј отсöг—векжык овлö 1,6—2,0 метр паста. Стојлоын вöчöны обычнöј лапкыд кормушка, кыçи i мöс картајасын.

Кыçи оборудујтчö телатник приемник. Выл чужан кукаңјасöс первој кык вежалун колö вiçны отфелнöј переноснöј торја клеткајасын, кодјас вöчсöны таçикөн: куçтаыс 1,2 метра, пастаыс 0,85 м. i жужтаыс 0,9 м. быт колö вöчны пыдöс жожааныс 20-25 см. вылöжык. Бокјасас быт вöчсö решетчатöј, пöвјассö колö лöсöдны сувтсаөн пастаногыс 8-10 см., а пöвкостыс 5 см. Быд клетка вöчсö, торјөн мед поçö новлöдлыны местаыс места вылö. Клетка возза стенкаас вöчсö öçöс шöрас роçөн; ывлаладорсааныс лöсöдчö вуг, кытчö пуктыссö јуктасан ведраыс.

Кыçи вöчсö телатник пыщкöс гырысжык кукаңјаслы? Кык вежавун мысти кукаң приемникыс петкöдчöны телатникö, көни клеткајасыс вöчсö таçикөн: куçтаыс 1,4 м, пастаыс 1,1 м. жужтаыс 1,—1,1 м. Клеткајас вöчсöны решеткаөн. Шöр решеткајассö поçö боставлыны i гырысжык кукаңјасöс поçö вiçны группајасөн.

Клеткајас вöчсöны карта шöрас, медым карта стенјас бердсаң колöма вöли 1 м. паста проход—тајөн клеткајас торјöдсöны көçыд стенјасыс.

Колө-ө вöчны рөдiлнöй помещене-
нiеын пачјас? Колө вöчны быт. Мөднөгөн
кутны 12—15°-са постојаннöй температура оз
артмы. Пач колө ломтыны корiдорсаң, медем
буржыка кутны сөстөмлун да не шумiтны.

Изолятор.

Кöни колө лоны участок вылын изо-
лятор? Изолятор колө лоны бокин мукөд
картајасыс примернө 200 метр не матынжык.
Местаыс-кө поката, изолятор колө пуктыны
увлаңас, медем заразалөн мiкробјасыс ез вер-
мыны вескавны мукөд картајасас.

Кызи да кушөм расчотјас серти
вöчны изолятор? Изоляторлыс ыждасө
колө вöчны став скөт јурлыс серти 3% мын-
да вылө. Сени мед вöли быд јур вылө
пөтөлөкөз бур топыд вежөсјаса торја отде-
нiејас. Öти öзөс пыр мед ветлөны не унжык
4 јур. Постојаннöй температура кутөм могыс
колө быт вöчны пачјас.

2. Скөт оланiнјасын дезинфекција вöчөм.

Мыјөн колө вöчны дезинфекција
выл оланiнјасын? Выл оланiнјасө скөтөс
овмөдөм воэвылын сени вöчöны дезинфекција:
стенјассө, вежөсјассө да жожсө кiскалөны
(пызјöны) креолiн либө лизол растворөн (öти
ведра пөс ва вылө бостөны литра жын кре-
олiн либө лизол).

Кызи вöчны дезинфекција скөт
оланiнјасын заразнöй висөмјасыс вiч-

чыс өм могыс? Дезинфекция вөчтөз колө чышкыны бусыг стенжассө да пөтөлөкжассө, весавны картаыс кокув волөс да кужөд.

Кормушкајас, вежөсјас, жожјас да кык метрыс не улөжык жожсаңыс став стенжассө мыскыны пөс кунваөн.

Сесса гидропултыс, либө опрыскивателыс, либө лејкаыс гөгөр кіскавны креолн либө лизол растворөн. Пөзө та пыдди гөгөр мыскыны дезинфекцияалан мукөд растворјасөн, либө извескаөн белтөмөн.

Кыкыс онас: тулысын і арын скөт оланін быт колө дезинфицирујтны.

Кызі вөчны дезинфекцияалан растворјас?

1. Пөс кунва. Ведрa пөс ва вылө бостөны 2-3 кілограмм вылыс бостөм пөјім.

2. Кусөдтөм известка. Ведрa ва вылө бостөны 2 кілограмм кусөдтөм известка.

3. Хлорнөј известка. Ведрa ва вылө бостөны 2 кілограмм хлорнөј известка. Хлорнөј известкаөн дезинфекция вөчигөн скөтөс петкөдлөны сижө картаыс 2-3 лун кежлө.

Кызі вөчны дезинфекция скөт оланінјасын заразнөј висөмјас лоөм бөрын? Медвоз колө кіскавны стенјас, пөтөлөкјас, жожјас да кормушкајас креолн либө лизол пөс растворөн (өти ведрa пөс ва вылө бостны літра жын креолн либө лизол).

Та бөрын колө зев бура весавны картасө кокув волөсыг да кужөдыс, петкөдны кормушкајасыг көрым коласјас, јукталан ворјасыг—васө.

Сесса стәнјассө да жожјассө белитны „известка јөлөн“, кытчө дезинфекцијаалан вынсө јонмөдөм могыс колө содгыштны креолін (өтї ведра „известка јөв“ вылө четвєрт літра креолін).

„известка јөв“ вөчөны тақї: бостөны 2,5 кілограмм вылыс сотөм кусөдтөм известка да кістөны сетчө кусөдөм могыс нөжјөнїк 1,5 літр ва; артмөм кусөдөм известка порошок дїнө кістөны јешчө 10,5 літр ва (ставыс 12 літр лїбө 1 ведра ва). Растворсө колө употреблајтны свежөј вывгыс. Кусөдтөм известка колө віңны кос местаын.

Скөтјас вісөм помасөм бөрын колө став помещенїјесө белитны „известка вабн“. Скөт вісігөн дезинфекція вөчсө не өтчыд ветеринар јндөд куза..

II. СКОТӢС ВЕРДӢМ-ЈУКТАЛӢМ ДА МОЛОД- НАК БЫДТӢМ.

Гырыс скӢтӢс вердӢм-јукталӢм да
куканџас быдтӢм.

ӦшјасӢс вердӢм. Быд ӧш во гӢгӢрын
сетӢ 100 куканӢџ. Сы вӢсна бур ӧшјаслӢн скӢт
бурмӢдӢмын тӢдчанлуныс зев ыжыд. Но медем
ӧшјас вермисны бура да уна во ужавны, колӢ
најӢс бура вердны да старайтны.

Кыџи колӢ вердны ӧшјасӢс? Ӧшјаслы
лозја вес сертӢ колӢ сетны быдлун 8-12 кг.
вӢџыв турун, 5—10 кг. турнепс, лӢбӢ 1 кг. бур
сӢлос быд 100 кӢлограмм ловја вес вылӢ да тыр-
сӢдчӢм сертӢ 2—4 кг. вына кӢрым. КолӢ следитны,
медем ӧшкыд оз госсав ни ез омӢлтчы, —омӢлтчӢм
лӢбӢ госсалӢм ӧшјас омӢла тырсӢдӢны мӢсјастӢ.

КушӢм вына кӢрымӢн ӧшјасӢс вер-
дӢмӢн буржыка тырсалӢны мӢсјасыд?
Вына кӢрым пыџџи жынсыс унжыксӢ колӢ сетны
бур шыктӢм зӢр, сесса ӧтруб да ањкыщ пыџ. Ӧтруб
да ањкыщ пыџ-кӢ абу, поџас вердны и чӢг зӢрјӢн.

ГожӢмын ӧшјасӢс быџ колӢ кос туруныс
вужӢдны ул турун вылӢ, а вына кӢрым колӢ
сетны сымында-жӢ.

Мөсјасөс вердөм. Бура вөдгөмөн да вердөмөн мөсјаслыс поңо кујим пөв содтыны јөв лыстөм.

Кызі колө вердны ыжыд тыра мөсјасөс, мед најө вajsөм бөрас јонжыка лыстисны?

Тыра мөсјасөс сулалгас колө вердны бур клеверөн либө виңвыв турунөн, турнепсөн либө бур сілосөн да вына көрымөн. Сілос либө турнепс сетсө 6—10 кг. суткі кежлө. Вajтөзыс төлыс вojдөр колө сөвсем дугдыны сілосөн тыра мөсјастө вердөмыс. Рушкyas кукаң быдмөм вылө да мөс јонмөм вылө колө сетны суткі кежлө 1-2 кг. вына көрым. Отчыд вajлөм мөслы вына көрым колө содтыны јешщө 1,2 кг., а кыкыс вajлөмлы—0,8 кг. Абу-кө вына көрымыс, секи быт колө содтыны бур турун, медым тыра мөсјасыд вajтөзыс вөліны бура упитаннөјөс.

Бур виңвыв турунөн тыра мөскөс вердгөн колө сетны мел либө соттөм либө кусөдөм иңвестка пыз са лы пыз шөріөн 70 гр. лум кежлө, а омөл турунөн вердгөн 110 гр. Сов колө сетны быдлун 30 гр., а лыстан мөслы колө содтыны быд літр јсв вылө јешщө 2 граммөн.

Кущөм көрым вермас чөвтчөдны тыра мөсјасөс. Медым оз ловыкыдыш, тыра мөсјасөс некушөма оз поң вердны бакшасөм көрымөн, картопель корјөн, сіс картопельөн, кыммөм көрымөн, пужјавлөм турунөн да пөс көрымөн.

Кызі колө вердны мөскөс вajөм бөрас? Вajөм бөрын первой лунјассө мөскөс

колө вердны сөмын бур турунөн да 1 кг. бур пшеничнөй өтрубөн, кодбс колө сетны дебов вакөд сорөн. Тағи колө вердны кујим луи, а сесса заводитны быдлун содтыны 0,5 кг. вына көрым смес да сілос лібө турнепс, медым 7—10 лун мыгті мөскыд кутас пөлучајтны полној норма ловја вес серті, јөв лыстөм серті да јөлын жірность серті. Но вына көрым смес колө сетны 1-2 кілограммөн унжык лөсөдөм норма серті і јөв лыстөмсө содтөм вылө (раздој). Тағи колө вердны вајөм бөрын кујим төлысөз, а сы бөрын заводитны вердны лөсөдөм норма серті. Тајө каднас мөслы колө сетны бур турун, унжык турнепс лібө сілос да уна пөлөс вына көрым. Вына көрым колө сетны 3-5 пөлөсөс (жмых, өтруб, зөр пыз, ід пыз, аңкыш пыз).

Кор поғө вердны мөсјасөс омөлжык турунөн? Кос візвыв, нур турунөн да ізасөн мөсјасөс поғө вердны вајөм бөрас 5-өд төлысаң да лыстыны дурдытөз.

Медым тајө індөдјас серті вердны мөсјастө, колө мөсјас вајөм бөрын пыр-жө лөсөдны колхозын көрым расходујтан план.

Кукаң быдтөм.

Первојыс кукаңөс мам дорас һөңөдны колө лезны чужөм бөрас сразу, но лезтөзыс колө мамыслыс вөрасө да һөңјассө чістөј шоныд ваөн мыскавны да косөз чістөј рузумөн чышкыны.

ды-рө колө візны кукаңөс мам дорас? Абу-кө торја влеткајас выль чужөм кукаңјаслы рөділнөј помещеніјеын, сек кукаңөс колө

вічны мам дорас, а емёс-кё клеткајас, колё кукањсё лезльвны мам дорас сёмын ноњасны. Тазі колё вічны лун 3—5, а сы бёрын сесса колё јансёдны.

Шоныд рёділнөј помешценіе-кё абу, колё чужөм бёрас кукантё сразу-жө шоныда тубралөмөн нуны шоныд помешценіеө і сені мам јөвнас вердны квајтыс лун кежлө норматөг (мыјтөм сојас). Јөлыс мед вөлі вылыс лыстөм да чістөј дозјын (жөч ведраын).

Кызі колё вічны кукањјасөс мам дінғыс јансөдөм бёрын? Вітөд лунсањ колё вердны свежөј мам јөвнас самөј еща 10 лун. Сы бёрын колё заводітны вужөдны общөј јөв вылө і кујимыс лун кежлө вердөм вылө, медым вердны сразу-жө лыстөм бёрас. Вігыс мөсјаслыс јөв кукањјаслы вердны оз поџ. Вітөд лунсањ кукањјасөс колё вердны Сојузнөј Наркомземөн установітөм нормајас серті. Племеннөј кукањјасөс колё вердны буржыка прөстөј кукањјас дорыс. Јөлыс-кө вердіг кежлас көзалас, колё шонтыны 37 градусөџ. А кык төлыс бёрын вердны поџө заводітны 30 градуса јөлөн. Кујім төлыс бёрын—20—26 градуса јөлөн, нөлөд төлыс бёрын—12—15 градуса јөлөн. Тащөм-жө температураа колё лоны чістөј пучөдөм валы кукањјасөс јукталігөн.

Ваөн кукањјасөс колё заводітны јуктавны сіјө лунсањ, кор пондас чінтысны целнөј јөв. Јөлөн јукталөм бёрын час мысті вөліс колё сетны васө.

Кущөм көрымөн кукањјасөс оз поџ вердны? Кукањјаслы оз поџ сетны лок турун,

бакшасом кӧрым, шоммӧм јӧв, рузӧг пыз, но вылјӧлӧн (шомјӧлӧн) вердны позӧ. Колӧ первој вердны зӧр пызӧн (сӧмын бура пожналӧмӧн), а сесса сорӧн—зӧр пыз, жмых да ӧтруб.

Кызі колӧ вердны 3 тӧлысса да ы жыджык кукаңјасӧс? Кујім тӧлыс бӧрті кукаңјасӧс колӧ вердны, примернӧ ташӧм таблица серті:

Кымын тӧ- тӧлысса	Ловја вес	Сетны лун кешлӧ килограммби					
		Жмых	Зӧр пыз	Ӧтруб	Бур турун	Id лбб зӧр ізас	Силос лбб турун.
4	89	0,6	0,6	—	1,5	—	—
5	104	0,6	0,6	—	2,0	—	1
6	118	0,6	0,4	0,2	2,2	—	2
7	131	0,5	0,3	0,2	2,5	—	3
8	144	0,5	0,2	0,3	3,0	—	3
9	157	0,4	0,2	0,4	3,0	0,5	4
10	170	0,4	0,1	0,4	3,0	1,0	4
11	183	0,4	—	0,4	3,5	1,0	5
12	195	0,4	—	0,4	3,5	1,5	5
13	207	0,4	—	0,4	4,0	1,5	6
14	219	0,4	—	0,4	4,0	1,5	6
15	231	0,4	—	0,4	4,5	1,5	7
16	243	0,4	—	0,4	4,5	2,0	7
17	255	0,4	—	0,4	4,5	2,0	8
18	267	0,4	—	0,4	4,5	2,0	8

2. Вӧвјасӧс вердӧм-јукталӧм да чаңјасӧс быдтӧм

Кызі вердны ужјасӧс? Упитанносъ, ловја вес да кӧбылајасӧн нарузка серті пуктыссӧ

суткі кежлө норма ужлы: 4-6 кг. зөр, 8—10 кг. турун, 2 кг. ізас (волөс вылө). Кор абу случнөј сезон, сек поџө зөрсө њеуна чінтыштны — сетны суткі кежлө 3-4-5 кг. Бур ескө зөр дінас быд-лун содтыны 15—20 грамм сов.

Мыјөн поџө вежны зөрсө, абу-кө сі-јө тырмымөн? Зөр нормалыс којмөд јукөнсө поџө вежны өтрубөн либө іdjөн.

Кызі вердны өтрубөн либө іdjөн? Іdjыд чорыд да сөкыда переварівајтсө, сы вөсна сіјөс колө вердны көтөдөмөн либө шыдөсө ізө-мөн. Öтруб колө сорлавыны ваөн да вөвлы сет-ны рок коднас (ведра ва вылө өтї либө кык кі-тыр өтруб сорлалөмсн оз поџ вердны).

Кызі вердны зөрјөн? Зөр колө вердны кушнас. Сөмын жаднөјжык ужјаслы, медем бур-жыка куртчалісны, сетөны шырөм ізас сорөн: $\frac{1}{4}$ кујім-һол сантїметр куџаөн шырөм ізас да $\frac{3}{4}$ зөр (објом серті).

Поџө оз сетны ужјаслы кос турун пыдфї уљ турун (мыјкө мында)? Поџө дај зев бур којмөд најсө либө жынсө турун норма-лыс вежны вылыс ыщкөм уљ турунөн—тајө бост-сөдө случка дырјї да весалө желудоксө.

Кор да кымыныс лун кежлө колө вердны зөрјөн? Асылың, луның да рыгың —јукталөм бөрың.

Кущөм ва буржык јуктавыны—јукмөс ва ілі јудорва? Јуктасың ва колө лоны сөстөм, сөз. Сіз-кө, јукмөс ва іјудорва вермасың лоны јуктасың тужана. Њекущөм ногөн оз поџ јук-тасың лужајасыс да һурјасыс.

У на-ö зөр да турун колö ужалан вöв-
лы? Кокні уж вылын ужалыс неыжыд вöвяслы
суткі кежлö тырмымөн лоö 2 кг. зөр да 10 кг.
турун, а гырысжык вöвяслы—2—3 кг. зөр да
12 кг. турун. Шөркоддем да сöкыд ужяс вы-
лын—турун норма колö сijö-жö, а содтыссö зөр
(неыжыд вöвяслы 5 кілограммöä, гырысжык-
яслы 5—8 кілограммöä.)

Мыјла оз щöктыны вердны сöкыд
ужяс дырјі ул турунөн. Ул турунын зев
уна ва да вöлылды ічöt желудок вöснаыс лоö
зев сöкыд ул туруннад вердігөн.

Шојтчыс вöвяслы ул туруныд, торја-нын том
да бур туруныд, зев бур көрым.

Кызі вердны тыра көбылајасöс? Сіә-
жö, кызі і ужалан вöвјасöс—ужалөм серті да лов-
ја вес серті. Колö сöмын зөр норма дінö содты-
ны 1 кілограмм плод быдмэм вылас. Некущөм
ногөн оз поә вердны пöдөм да бакшасөм көры-
мөн—тавöсна вермәс лоны выкідыш.

Поәö оз тыра көбылаöс вердны сі-
лосөн? Оз поә. Сöмын көрым јона абутөм-
ла поә сетны медбур сілөс 2—5 кг. лун кежлö
мерінјаслы, но не тыра көбылајаслы да чаң-
јаслы.

Мыјөн колö вердны тыра көбылаја-
сöс 2 төлыс вајтöә да вајөм бöрын? Ко-
лö вердны торја буржык да торја переваривајт-
чан көрымөн—бур турун, зөр, öтруб (бөрјаја-
сыс кокні слабітана көрым).

Мыјөн колö вердны һоңöдчыс кө-
былаöс? Сijөн-жö, мыјөн і тыра көбылаöс 2 тө-

лыс вайтӧз. Такӧд ӧтщӧщ бур пӧскӧтина вылын
йирӧдӧм зев бур да колана.

Мыјла оз поӧ вердны важӧн ыщкӧм
небӧм турунӧн? Сывӧсна, мыј ташӧм ту-
руныслӧн абу-на помасӧма шуӧан (брофӧльнӧј)
процессјасыс да вермас лоны вӧвлӧн кочег (ко-
лыкі), весіг ужалан вӧвјаслӧн.

Кыӧі торјӧдӧны чаӧјасӧс мам дін-
сыс? Колӧ 2-3 тӧлысса арлыдсаӧ вочасӧн ве-
лӧдны чаӧс быдлуӧја вӧв кӧрым дінӧ: первој
сетны 0,5 кілограммӧн тојӧм зӧр, сесса вочасӧн
5-6 тӧлысса арлыд кежлӧ зӧрсӧ 2 кілограммӧз
сӧдтӧмӧн (племеннӧј чаӧјаслы—3 кілограммӧз).
Торјӧдны чаӧс колӧ 5-6 тӧлыс бӧрын не воӧ-
жык.

Мыјла бур пӧскӧтина лоӧ медса ко-
лана условијеӧн чаӧлыбура быдмӧм вы-
лӧ? Бур пӧскӧтина сетӧ бур подножнӧј кӧрым.
Йирсігӧн чаӧлӧн упражӧајтчӧны мышку вывса да
гола вывса мышцыјас, а чаӧлы быдмӧм да јон-
мӧм вылӧ тајӧ зев коланатор, сы вӧсна, мыј ча-
ныс воӧ вылӧ колӧ артмӧдны јон кыскаган
вын.

Кущӧм пӧскӧтинајас лоӧны буржы-
кӧн вӧвјаслы, торја-нӧн чаӧјаслы? Кос
пӧскӧтинајас, туруна веретајас. Нурсалӧм пӧскӧ-
тинајас оз шогмыны.

Мыјла оз шогмыны васӧд, нурсалӧм
пӧскӧтинајас? Нурсалӧм пӧскӧтинајасыс пас-
калӧ гліствӧј висӧмјас да сещӧм пӧскӧтинајас
вылад медсасӧ быдмӧны ежӧр да урбӧж, кодјас
омӧла пӧтательнӧјӧс, дај мукӧд дырјі весіг јодо-

вітöјөс. Сесса, васөд пөскөтинајас вылад кокні-
да шыкө чаңјаслөн кокгыжјас.

Кыңи лөсөдны моціон чаңјаслы тө-
лын? Колө быдлун лезлывны чаңјасөс лива-
даө (коңушна дінын пощөм шылыд места).

Кыңи дөңөритны вөв кокгыжјас бөр-
са? Колө быдлун весавны кок пыдөссө да стрел-
ка бөрөздајассө пуыс вөчөм пуртөн. Быд төлы-
сын өтчыд кокгыжјас колө щөщөдны.

Кыңи чаңөс велөдны ас дінө? Мелі
кывјөн, кітыр зөрјөн да наң кусөкөн велөдны
чаңөс ас дінө. Быдлун весалөмөн да кокнідік
дом јурвылас пуктывлөмөн поңө чаңөс велөдны
сетчөң, мыј кокнөдас јона дофулын ветлыны
велөдөмсө.

Кыңи содтыны јөв сетөмсө еща јөла
көбылајаслыс? Колө чінтыны ужалан наг-
рузка, буржыка вердны да сетны сочнөј
көрымјас (ул турун, морков).

Колө оз сетны чаңлы мінералнөј
содтөд көрым да кущөмөс? Тырмымөн да
бур көрым дырји чаңлы оз ков некущөм мукөд
пөлөс содтөд көрым. Зөрјыс-кө абу тырмымөн
да туруныс омөл, сек зев бур сетлывны мел,
сотөм лы—прімернө паңжынјөн лун кежлө.

3. Порсөс вердөм да порспіјанөс быдтөм.

Ај порсөс вердөм. Ај порсөс колө верд-
ны шөркоддема, мед ез омөлтчы ні ез госсав.

Мыјөн колө вердны ај порсөс? Ај
порслы колө сетны быдлун клевер лібө бур
турун 0,75 кг., корнеплодјас (кормовөј свекла,

морков, галан, турнепс) 5-6 кг., либб картупел 3 кг, дрөбитом зөр да ид отрубон сорлаломон—2,2—2,7 кг., жмых либб аңкыщ пыз 0,1—0,5 кг., минералнөй көрым: изом известнак либб мел да лы пыз—24—32 гр. да сов—6—8 гр. Кор порснас оз тырсөдчыны, секи турун сетсө 1 кг. лун кежлө, а вына көрымјасколө сетны ещажык—1,6—2,5 кг. Картупел да корнеплодјас-кө оз тырмыны, позө сетны сілос 2 кг. сутки кежлө. Гожомын вына көрым да минералнөй көрым сетсө тази-жө, сомын турун да сочнөй көрым пыдди порсөс јирсөдөны пөскөтина вылын. дрөбитом зөр быт колө сетны 0,4—0,8 кг. сутки кежлө, зикөз сјјос оз поз вежны мукөд пөлөс вына көрымон.

Ең порсөс вердөм. Тыртөм ең порсөс колө вердны тази: турун—0,75—1,0 кг., корнеплодјас—5—6 кг., либб картупел—3—4 кг., дрөбитом зөр да ид—0,3—1,0 кг, отруб—0,1—0,5 кг., жмых либб аңкыщ пыз 0,1—0,3 кг., минералнөй көрым—изом известнак либб мел да лы пыз 24—32 гр., сов—6—8 гр. Картупел да корнеплодјас-кө абу, позө вежны сілосон—2—2,5 кг. сутки кежлө. Гожомын турун да сочнөй көрым пыдди порсјас јирсөны пөскөтина вылын, а мукөд көрымсө колө сетны сја-жө, кызи і төлын.

Кызи колө вердны тыра порсјасөс? Тыра порсјаслы колө сетны турун 0,75—1,0 кг., корнеплодјас 4—5 кг. либб картупел 2,5 кг., дрөбитом зөр да ид 0,2—1,4 кг., отруб 0,2—0,5 кг., жмых либб аңкыщ пыз 0,2—0,3 кг. Минералнөй көрым сетсө сымында-жө, кызи і тыртөм порсјаслы. Гожомын турун да сочнөй көрым сетны

өз ков, сы пыџди најө жірсөны пөскөтїна вылын. Кык төлыс мыстї тырсалөм бөрті зев бур сетны 200 грамм вына көрым пыџди чері пыџ.

Мыјөн колө вердны піјана порсөс? Піјана порслы колө сетны турун 0,75—1,0 кг. корнеплодјас 5—6 кг. лїбө картопел 3—4 кг., дрө бітөм зөр да ід 1,5—2,5 кг., өтруб 1—1,5 кг, жмых лїбө аңкыщ пыџ 0,5 кг. Міңералнөј көрым сетсө сымында жө, кызі і тыртөм порсјаслы.

Піјанасөм бөрын лун кык-кујім порсјасөс колө вердны сөмын зөр пыџөн лїбө ід пыџөн да свежөј обратөн. Јуктасан ворјын мед вөлі свежөј ва. Первој лунын колө сетны вына көрымсө ва сорөн—0,2 кг., мөд лунын—0,5 кг., којмөд луннас—1,0 кг. Тазі быдлун колө вочасөн содтавны, мед вына көрым да мукөд пөлөс көрымјас, дасөд лунсаң вөлі сетавсө полнөј нормаөн-нїн. Первој лунјассө вајөм порслы сов сөвсем оз ков сетны.

Порсјасөс откармливајтөм (щөгөдөм). Порсөс откорм вылө колө сувтөдны 4—5 төлыссаң чужөм бөрас, а гырыс порсјасөс—бракујтөм бөрын, кор најө оз лөны тујана племја вылө. Јај вылө вердны том порсјасөс колө заводїтны секі, кор најө лөны ловја веснас 35 кг. гөгөр. Первој вердөны 3-4 кг. картопел, 2 кг. сілос да вына көрым смес 1—1,2 кг. Кор ловја вес порсыслөн лө 65 кг., колө став сочнөј көрымсө сетны 3 кг. да вына көрым 3 кг. Јај вылө быдтігөн медса бур көрымөн порслы лө дрө бітөм ід. Ај порспїјанөс, кодјасөс назначїтөма откорм вылө, колө козны 40 лун мыстї чужөм бөрас.

Выбракуйтөм гырыс порсјасөс колө вердны таҕи: первој төлысжынсө колө быдлун вердны примернө 2 кг. дрөбитөм көјдыс бөж (сорөн—ид, зөр, су, өтруб с. в.), 4-8 кг. картопел, 1,6 кг. кыд. Сесса төлыс чөж поҗө вердны таҕи—3,7 кг. пыҗ (смес) да 5-8 кг. картопел лун кежлө. Кык төлыс да жын—6 кг. дрөбитөм ид, 1,2 кг. пыҗ да мыҗда вермас сојны картопел. Бракуйтөм порсјасөс щөгөдигөн һөти оз поҗ леҗлыны гулајтны, а јаж вылө вердигөн оз ков леҗлыны гулајтны сомын медбөрја төлыснас.

Порспіјанөс вердөм. Порспіјанөс первојыс верднысө колө леҗны мам дорас, пыр-жө мыјөн најө космасны. Ноңөдтөҗыс кынөмувсө да ноңјассө колө мыскавны креолин 1% растворөн да косөҗ чышкавны сөстөм рузумөн. Слабжык порспіјанөс колө индыны ноңасныс шөр либө воҗ ноңјасас да колө слеҗитны, меҗ јонжык порспіјан ез өтдортны слабжыкјассө. Ноңасны порспіјанөс мам дорас колө леҗлывны быд час-кык мыҗти.

Дыр-ө оз поҗ леҗны порспіјанөс мам дорас овны? Порспіјанөс мам дорас поҗө леҗны нољөд лунсаң, кор најө-нин јонмасны; но мед порспіјан мам улас оз сурны, колө іҗас вољөссө поснида шырны да лөсөдны стен бердас лабіҗјас—кор мамыс кутас водны да мышладорас-кө вескаласны порспіјаныс, меҗ најө вермісны пырны лабічулас і сіјөн спасітчыны лазөдөмыс.

Кымын порспі вермас быдтыны өти мам?

Өтi порс вермас быдтыны сымьнда порспi-
кымын сылөн јов лыстана һоһыс. Чужас-кө ун-
жык порспi һон лыд сертi, секи колө лишнөјсө
леһны мөд мам дорө, кодлөн еща пијаныс. Сijө-
вөчсө тази: бостөны да мыскалөны став порс-
писө, кодјасөс көсјөны леһны јөз мам дорө i
кодјас дiнө көсјөны леһны; сесса өтщөщ ставсө
леһны јөз мам дорас да следитны, мед оз кут
өбөдитны најөс. Абу-кө өтi пөраө вайсыс пор-
сыс, сек колө мам дорас леһлывыны порспiјансө
өчерөдөн да подкармливајтны бур мөс јөлөн.

Кор колө заводитны вердны порс-
пијанөс минералнөј көрымөн? Мам клет-
каыскөд ортча клеткаас колө лөсөдны чу-
жөм бөрын 3-5 лун мысти торја дозјасө
лы, лы пыз, шом; клетка стөнас лөсөдны
роз, медем порспiјаныс сетчө вермисны пе-
тавыны, а мамыс сетчө ез вермы пырнысө.
Сесса витөд лунсаһ колө заводитны верд-
ны сернокислөј железо растворөн. Серно-
кислөј железо сетсө 0,5% растворөн, 5 куб. см.
лун кежлө. Порспiјаныс-кө оз на сојны шом-
сө, сернокислөј железосө колө вердны чај-
нөј паһөн. Медем не соравны вердөмјассө
вердөмјасыскөд, вердiгас колө вердөмјассө
пасјыштавыны шөмөн. Кор порспiјан ставныс ку-
тасыны сојны шомсө, секи шомсө позө кiскавыны
сернокислөј железо растворнас i сiзи најө асныс
кутасыны сојны паһөдтөг. Сернокислөј железо-
кө абу, сек колө лөсөдны гөрд сој, сijөс пук-
тыны пөв вылө сijө клеткаас, көни находитчөны
мукөд пөлөс минералнөј көрымјас. Гөрд сојсө

колö шедöдны муыс метр пыднаыс Һе матыс-жык, мед оз вермы шедны висöмјас. Сернокислöј железöдн либö гөрр сојөн вердтöм вöсна мијан областын быд во зев уна кулöны порспіјан.

Корсаң позö заводитны вердны порспіјанöс вына көрымөн? Чужöмсаң 10-15 лун мысты колö заводитны сетны еща жаритыштöм зөр либö ид особöј дозјөн, медым велöдчисны сојны, а чужöмсаң 20-25 лун мысты колö велöдны пожналöм зөр пычыс, дрöбитöм идыс да аңгышыс вöчöм рок сојны. Пуöм картофель да корҥеплодјас динö позö велöдны кык тöлыс мысты. Здорвöј мөсјаслыс свежöј обрат колö заводитны вердны 20-öд лунсаң да кујим тöлысöз. Ставсö быд порспі вылö колö вердны 15-25 кг обрат. Торја буржыка колö вердны најöс, кодјас быдмöны нөжјөнжык. Кор порспіјанлы заводитöны сетны вына көрым, сексаң жö колö заводитны најöс јуктавны чистöј свежöј ваөн.

Кор колö јансöдны порспіјанöс мамдорыс? Порспіјанöс мам дорыс колö јансöдны кык тöлыс бөртi чужöмсаңыс. Первој колö јансöдны јонжык порспіјансö.

Кызи колö вердны порспіјанöс племя да быдтöм вылö? Племя вылö быдтыны колö колыны медса öдјö бидмыс порспіјанöс i вердны колö тазі: кор ловја весыс лöб 20-30 кг, секі сетсö бур турун 0,25 кг, картофель 2 кг, вына көрым смес (дрöбитöм ид, зөр, рузöг) 0,4 кг, öтруб да жмых 0,5 кг. Кор лöб ловја вес 30-40 кiло—турун 0,3 кг, картофель 2,5 кг, вына көрым (дрöбитöм смес) 0,7 кг,

отруб да жмых 0,5 кг. Кор ловжа вес лоо 40-55 кг. —турун 0,4 кг, картопель 3 кг, дрөбитөм вына смес 0,8 кг, отруб да жмых 0,5 кг. Кор ловжа вес лоо 55-67 кг—турун 0,45 кг, картопель 3 кг, дрөбитөм вына көрым смес 1,0 кг, отруб да жмых 0,4 кг. Кор ловжа вес лоо 67—80 кг—турун 0,5 кг, картопель 3 кг, дрөбитөм вына көрым смес 1,1 кг, отруб да жмых 0,6 кг. Отруб да жмых позо вежны дрөбитөм аңкышөн. Питателност арталөм серти картопель позо вежны корнеплодјасон либо сілосөн.

Быдан порсјаслы, 20-80 кг. ловжа веса быд группалы колө сетны быд лун кезлө мінеральной көрым: 8 гр мел либо ізөм известка, 8 гр. лыпыч і 2 гр. сов.

Колө оз порсјасөс јуктавлныны? Уналөн ем сешөм дум, мыј порсөс јуктавлны оз ков. Сіјө абу вернө. Порсөс колө јуктавлны быт, керкаса температураа сөстөм ваөн.

Кымыныс колө порсјасөс суткінас вердны да кызі колө көрымсө сетавныны? Порсјасөс колө вердны кујимыс лун кезлө. Вына көрымјас колө ваөн кізөртны кос рок кодоз, корнеплодјас сетны улөн, картопель—пүөмөн, турун—косөн либо пөжөмөн.

4. Нелучкі вердөмыс да јукталөмыс животнөјјаслөн висөмјас.

Животнөјјасөс нелучкі вердөм да јукталөм, скөтөс омөл условіејасын висөм да омөл дөзөр лооны не сөмын прөстөј висөмјаслы помкаөн, но јона отсалөны паскавлны і заразнөј висөмјаслы.

Мыј сіјö нелучкі вердöмыс? Нелучкі вердöмön колö шуны: не аскадын көрым сетöм; омöл качества да најтöссöм көрымön вердöм (кынымöм, сіс, бакшасöм, лыаөн јөгöссöм да с. в.); скöт состојаніе серті лöсавтöм көрым сетöм (прімер — ыжыд тыра скöтлы сілос сетöм) лібö арлыд серті лöсавтöм көрым сетöм (прімер — молоднаклы Ізтöм тусјас сетöм); көрымјас друг вежлалöм (прімер — кос турун вылыс друг веж ул турун вылö вужöдöм да мöдарö); сöкыда переварівајтчан да јона шузан көрымјас вывті уна сетöм (прімер — су, клевер, капуста корјас да с. в.); белокјас, жірјас, углеводјас, вітамінјас да мінералнöј совјас тырмытöм көрымјасөн вердöм; најт кормушкајасын, жожын да муын көрым сетöм.

Мыј сіјö нелучкі јукталöмыс? Нелучкі јукталöмön колö шуны: не аскадын скöтöс јукталöм, торја-нын уж бöрын; сулалан ва да најтöссöм водојомјасыс јуктасöм, öтi общöј ворјыс да најт дозјыс јуктасöм; вывті көзыд ваөн јукталöм.

Кущöм омöлторјас овлöны нелучкі вердöмыс да јукталöмыс? Нелучкі вердöм да јукталöм јона ускöдöны жівотнöјјаслыс продуктівност да работоспособност да вайöдöны висöмöз (запорјас, поносјас, рушку дундöмјас, отравічöмјас да с. в.). Маткајасöс нелучкі вердöм вермас висöмöдны і поснідсö, сы вöсна ноңасысјас быд висöмöм дырјi колö прöверајтны, лучкі-ö вердöны маткајасöс тыра дырјiыс да ноңöдчан кадас.

Мыј сіјö колікјасыс вöвјаслөн, мы-
јыс овлывлöны да кызісетны медвоzza
отсöг сещöм вiсмiгас? Колікјасөн шусöны
желудочно-кiшечнöј трактлөн уна вiсöмјас. Вöв-
лөн колікјас дырји овлöны јона тöдчан прiзнак-
јас: сіјö заводiтö пессыны, вiзöдлывлö рушку
вылас, нöјтö кокјаснас да тупласö. Вiсмöм помка
сертi овлöны ташöм сiкаса колікјас: 1) вывтi
вердöмыс колікјас—кор јона вердöны сöкыда
переваривајтчан кöрымјасөн (шырöм iзас, су)
либö вообшше җерноөн вывтi вердöны, торја-нин
кор җерноөн вердöм бöрас вöлöс сразу леzöны
ужавны; 2) запорыс колікјас—векжык овлö
лы да му сора кöрым сојöмыс; 3) судорожнöј
колікјас—јонжыкасö овлöны прöстудасыс (пöса-
лöм вöлöс јона кöзыд ваөн јукталöм); 4) вет-
реннöј колікјас—шущан кöрымјас сојöмыс (неб-
җöм уль турун да с. в.).

Врач либö фельдшер вотöз вiсмöм скöтлы
колö сетны ташöм медвоzza отсöг: весавны зад-
нöј проход пыр вескыд кiшкасö сiтыс да вöчны
шоныд ваыс клизма (3-5 литр); кынöмсö кöтö-
дыштны нарoснö вöчöм смесөн (öтi јукөн ски-
пидар да öтi јукөн ва либö выј) да сесса нiрт-
ны рушкусö да бокјассö iзас жгутјасөн.
Поzö сетны вöвлы јуны литржын растiтелнöј
выј. Вöлыс-кö оз локыс туплас, сек оз ков сы-
лы мешајтны водны, а колö јöртны ыжыджык,
көнi абу сквознакјас, помещенијеö да пук-
тыны унжык небыд да кос волöс. Вöлыс-кö
локыс тупласö, локыс нöјтö јурнас муас,
сек колö сіјöс новлöдлыны вослөн, не леz-

ны водныс; рөттөмөн вөтлөдлыны вісыс вө-
лөс оз поң.

Мыј сіјө тімпаңит сура гырыс скөт-
лөн, мыј вөсна овлө да кущөм медвоң-
ңа отсөг сетсө вісмігас? Тімпаңит—сіјө
газјасөн рушку дундөм. Тајө вісөмлөн помка-
ыс—сочнөј, кокңиа шуңыс көрымјас вывті
сојөм. Торја-ңин өпаснө щыкөм картупель сојөм,
сісмыштөм да шуңан сочнөј көрым да быдсама
гортса шыбласјас сојөм. Зев кокңида вермас
лоны тімпаңит скөтлөн пөскөтіна вылын: гөрд
клевер, луцерна віка, аңкыш, һаң шепјас лібө
вылыс вартөм су, капуста корјас да һебзөм-
шоналөм турун сојөмыс. Пөскөтінаыс-кө лібө
тајө көрымјасыс јона көтасөмаөс (лысваөн, зе-
рөн), секі тімпаңитөн вісмыны јешщө кокңида
вермасны.

Тімпаңит—зев өпаснөј вісөм. Оз-кө ло ас-
кадын примітөма мерајас, жівотнөј вермас ре-
гыд кувны. Лечітөм могыс колө шујга пакас
(дундөм местаас) вөчны іңас жгутөн массаж
(һіртөм) лібө лічкавны сіјө местасө кулакјасөн.
Газјас поңө веткөдны рушкуыс горзөдлөмөн:
колө кіөн кывсө кыскыны лібө фөгөдалөм көв
көртвомалөм моз вомас сујөмөн (помјассө колө
крепітны балабөжас лібө сурјасас). Поңө јук-
тивны растітөльнөј выјөн лібө глауберовөј солөн
(400 грамм), а сің-жө креолінон лібө соланөј
кіслотаөн (літржын ва піын өті паң). Тајө-кө
оз отсав да рушку дундөмыс век воңө лө, сек
колө требухасө роңөдны троакарөн (абу кө, по-
ңө і пуртөн) да лөңны роңөдыс газјассө. Тајө

ужсö буржык вöчны ветеринарлы либö ветсанитарлы.

Мыј сiјö опoј, мыјыс овлö да кушöм медвоҗаа отсöг сетсö тащöм висiгас? Опoј — сiјö кокгыжјаслөн ревматизм сама воспаленије. Медсасö тајö висöмнас вислывлöны вöвјас. Висöмыс заводитчö векжык уж бöрын көзавтöм вöвлы көзыд ва сетöмыс либö свежöј зöр, шобди да рузöг җернодн вердöмыс (мыј вöсна тајö висöмсö мукöд дырјi нимтöны окормөн). Унжыкыссö висмöны воҗ кокгыжјасыс, но вермасны висмыны i став нолнан кокгыжјыс. Висмöм вöв ветлöдлö сöкыда, быттöкө жемјас јылын. Висыс вöв јона виҗö кокгыжјассö да аслас тушалыс сöктасö старајтчö леҗны кокпыдöс небыд вылас — сы вöсна вöв воҗкокјассö петкөдö јона воҗö, а бөркокјассö петкөдö кынöм улас.

Медвоҗаа отсöг висмöм вöвлы колö сетны тащöмöс: пырыспыр колö перјыны подковјас да јортны бура волöса помещценијеö; кокгыжјас вылö пуктыны сојыс көзыд компресс да щöкыдыкыка сојсö көтöдны, медем сiјö ез когмы; тушасö да кокјассö ыртны iҗас жгутјасөн да вöвсö вевттыны попонаөн; колö јуктавны слабительнöјөн (300 грамм глауберовöј сов); 3-4 лун кежлö вöвлы индöны полуголоднöј диета, öти турунөн вердöмөн; ва сiҗ-жö колö чинтыны — 5—8 литраöҗ лун кежлö.

Мыј вöсна висмö молоднак? Молоднак медсасö висмö да кулö чужöм бöрас первој лунјаснас либö ноңасан кад бöрас регыдөн —

ны вöсна, мыј тајö кыкнан случајас овлö олан
условіејаслөн зев јона вежсöм. Выл условіејас
ліно пріспособітчытöм том организм кокніда
ветчö вісöмјаслы, торја-нын заразнöј вісöмјаслы.

Кущöм условіејасын щöкыджыка
вісмывлö молоднак? Омöл помещеніе-
јас вöсна—кöзыд, улыс, омöл вентілаціја, чes-
кыд, најтөн візöм. Омöл дöзöр вöсна, јöлөн
гырмытöма вердöмыс, не аскадын вердöмыс,
мікробјасөн зараңитчöм јöлөн вердöмыс. Жеңы-
ла-кö шуны—скöт візöмын зоогіеніческöј
условіејас нарушайтöм вайöдö молоднак пöв-
сын массöвöј вісöмјасö да кулöмö.

Кущöм мерајас колö нуöдны молод-
нак вісöм бöрын? Молоднак візöмын зоо-
гіеніческöј условіејас лöсöдöм кынці, колö
пырыспыр вісысјасö торјöдны здоровöјјассыс
да нуöдны картаас бур феңинфекціја.

Кущöм вісöмјас молоднаклөн медса
öпаснöјöс?

1. Жежыд понос—вісöмны кукаңјас 1-3
лунмысті чужöм бöрас да регыдөн кулöны.

2. Паратіф—вісöмны векжык 2 вежонса
кукаңјас. Вісысјас кујлöны, аппетіт оз быр, һедыр
кежлö частö овлывлö запор, коді вежсö поно-
сөн (мукöд дырјі віра поносөн). Овлö і кызö-
дöм. Вісöмыс нужалö векжык 4 лунсаң 14 лу-
нöз, но овлывлö і сізі, мыј живöтнöј кулö пер-
вој лунас-жö лібö вісöмыс нужалö 3-8 вежонöз.

3. Пневмоніја (тыјасын заразнöј воспаленіе),
порспіанлөн зев заразнöј вісöм, коді щöкыда ва-
јöдлö став порспіан кулöмöз. Вісöм вермас мунны

острöј дај хроническöј формаөн. Куш лекарст-
војасөн тајö висöмјассö он вермы лечитны. Мед-
га главнöјыс — колö лöсöдны визан да дöчöри-
тан колана бур условіејас да соблудајтны став
зоогіеніческöј правілöјас. Тақі позö предупре-
дйтны молоднакöс висмöмыс да визны кулöмыс.

III. ПӨСКӨТІНА ВЫЛЫН СКӨТӨС ГОЖӨ- МЫН ВІҖӨМ.

1. Пөскөтинајас исползутөм жылыс.

Кушөм мијан пөскөтинајас. Пөскөтинајас мијан областын талунја лун кезлө зев-на јешшө мөкөс. Торја-нын мөкөс најө лунвыв районјасын, кытөні унжык пөскөтинаыс—мөк вөр да һур.

Пөскөтинајас бурмөдөм могыс мијан һекушөм уж ез-на вөв һуөдөма. Сы вөсна унжык пөскөтинајас тырисны вөрөн, һургалисны да с. в., да воисны һекытчө тутөм состојанјеөз.

Воқовылаө колчыны ташөм пөскөтинајасөн һекушөма оз поз. Пырыстөм пыр најөс колө заводитны бурмөдны.

Кызі бурмөдны пөскөтинајас? Пөскөтинајас бурмөдөм могыс колө һуөдны со кушөм ујјас:

1) Шөкыд вөра пөскөтинајас вылын һуөдны најөс јурдөдөм, вөрсө шочмөдөмөн да быд 100—150 метр бөрүи 10—15 метр паста прөсека кералөмөн.

2) Ва (нургалом) пөскөтинајас вылын нуодны костом, тырмымөнја канавајас кодјөмөн.

3) Пөскөтинајас вылын, кытөн быдмө поснидик вөр (кустарник), колө кєравны да весавны став лок хламсө.

4) Вөртөм, косөд, лок пөскөтина вылын колө көзны турун көјдыс, өтщөщ колана мувынсөданјас суйөмөн да пиновтөмөн. Либө сещөм местајасас позө гөрөмөн да турун көзөмөн вөчны искусственнөј пөскөтинајас. Воэ тулысын либө арын косөд пөскөтинајас колө известкујтны —3—5 тонна известка 1 гектар вылө суйөмөн. Мед известка бура сорлассөс муыскөд, пөскөтинасө колө кокнидика пиновтны.

Мыј колө вөчны скөтөс пөскөтинајасө лөзтөз? Скөтөс пөскөтинајасө лөзтөз 2-3 вежон вөјдөр колө вөчны ташөм ужјас:

1) Став скөт колө видлавны зооветперсоналы да пырыстөмпыр колө торјөдны серјознөја вөгыс став скөтсө вөстөм скөт дорыс.

2) Весавны сура гырыс скөтлыс кучикгыс лөз лөмөјас.

3) Јог сура лүкагыс скөтлыс пимитны сурјывјассө 1-2 см. мында.

4) Весавны да вундавны кокгыжјас, чинтавны (щөщөдны) бөжјас да с. в.

5) Быд колхозын индыны тырмымөн пастухјасөс да подпасокјасөс, скөт бердын медса бур ужалысјас пыс.

6) Медым пөскөтина вылын вөсмөм да дојмөм скөтлы аскадын сетны өтсөг, быд пастухлы колө лөсөдны ветаптечка.

7) Тулысын, мыјөн сылас лым, нуодны пөскөтөнајас вылын најөс бурмөдөм могыс госу- дарственнөј планын индөм колана ужјас, да ве- савны лыјасыг і шојјас коласјасыг.

8) Пөскөтөна вылын виҙөм вылө став скөтөс колө торјөдны группајасөн—ең-ај да арлыд серті. Еңјас дорыс торјөн колө виҙны произво- дительјасөс, посні том скөтөс—гырыс скөтыс. Торја группаө торјөдсөны заразнөја виғыс став скөт. Мед том еңјас ез тырсаवны колана кад дорыс воҙжык, торјөн колө виҙны: 6 төлысыг ыжыджык өшпјанөс, 4 төлысга ај порепјанөс, уж чанјасөс ыжыджык 8-9 төлысыг. Став туж- төм производительјасөс колө козны.

9) Заразгчөм боксаң подозрительнөј места- јас да өпаснөј местајас (гуранјас, зыбучјас, скөтскөј кладбишшејас да мукөд) колө пошны. Зонтавны посјас да тужјас, кыті ветлөны скөт- ыс пөскөтөна вылө.

Кыці колө виҙны скөтөс пөскөтөна вылын? Мед бура скөтөс виҙны пөскөтөна вы- лын, колө төдны со мыј:

1) Вужөдны скөтөс пөскөтөнаын виҙөм вылө колө һөжјөнөк (вочасөн), медвоҙға 10 лунсө кос көрымөн щөщ вердөмөн. Воҙға 2 лунсө скөтөс пөскөтөна вылө колө лезны 2—3 час кежлө. Сыбөрты 3 лун—5-6 час кежлө, 5 лун— 8-10 час кежлө. 10 лун бөрын пөскөтөна вылө скөтөс поҙө лезны лунтыр кежлө.

2) Торја осторожнөја пөскөтөна вылө колө вужөдны тыра да посні том скөтөс.

3) Скөтнөј дворсаң матын да медбур пөс-

көтїнајас торјөдөөнү посңї кукаңјаслы, бура
лыстыг да тыра мөсјаслы, тыра да пїјана поре
јаслы.

4) Оз поз віңны ыжјасөс, вөвјасөс да чаң
јасөс васөд нур пөскөтїнајас вылын. Налы ко
лө торјөдны косөджык местајас.

5) Пөскөтїнајаслыг продуктівностъ кыпөдөм
могы да најөс бура ісползутөм могыс быд
колхозлы пөскөтїнајассө колө торјөдны һееща
жык 5—8 пелө (загонјас вылө) да најөс јірөд
ны өчерөдөн. Быд загон щөркофдема колө өтї
өчерөдын јірөдны 4-5 лун.

6) Некущөма оз поз віңны скөтөс тулысын
віңјас вылын. Арын скөтөс віңјас вылын віңны
колө заводїтны һе возжык 2 вежон мыгтї ту
рун ыщкөм бөрын да дугөдны 2 вежон војдөр
кынмавтөз.

7) Кыңї пөскөтїна вылыг, сің-жө і віңјас
вылыг оз ков јона јірөдны турунсө; мөдно
гөн—пөскөтїналөн јона чїнө продуктівностыс
да туруныслөн качестваыс.

8) Посңї, том да вылын продуктівността скө
төс пөскөтїна вылын віңгөн колө содтөд верд
ны вына көрымјасөн, а пөскөтїнајасыс-кө ло
көс, секї сыыг кыңї вердны ыщкөм веж ту
рунөн.

9) Жар пөраын пөскөтїна вылын скөтөс ко
лө віңны војјасын.

10) Скөтөс пөскөтїна вылын колө віңны чо
рыд распорядок сертї, кодї вөчөө быд колхо
зын местнөј условїејас сертї.

2. Пöскöтiна вылын вiзiгөн скöтлөн вiсöмјас да накöд воґсасöм.

Кушöм вiсöмјас овлывлöны жiвотнöјјаслөн пöскöтiна вылын вiзiгөн? Овлывлöны ташöм вiсöмјас: сiбирскöј јазва, глiстаөн вiсöмјас, туберкулöз, кучiк лöз, желудок да сувјаслөн воспаленiје, тiмпанiт, колiкјас да мукöд.

Кушöм жiвотнöјјас зараґитчöны сiбирскöј јазваөн? Сiбирскöј јазваөн вермасны зараґитчыны став пöлöс жiвотнöјјас, а сiз-жö i морт.

Кыґи вермö шедны сiбирскöј јазвалөн зараза? Зараґитчыны поґö кöрым пыр да ва пыр, а сiз-жö öвад курччалöм пыр (гутјас, лöзјас). Сiбирскöј јазвалөн мiкробјас зев вiньовöс (олыгöс) —најö вермöны овны муын 15 воöз да нöшта дыржык.

Кушöм формајас овлывлö сiбирскöј јазва вiсöмлөн? Сiбирскöј јазва овлö: кишечнöј, кожнöј да молнiјеноснöј.

Кишечнöј—заводiтчö јона бiалöмөн (жар), мукöд дырјi овлö вiра понос; вöвјаслөн овлö зев чорыд колiкјас, мöсјаслөн—рушку дундöм, друп јöв бырöм. Вiсöм жiвотнöј кiнöм оз сој, сулалö јурсö леґöмөн.

Кожнöј—уналаын туша вылас артмöны öд-јö быдмыс пыкöсјас. Заводiтчö бiалöм (жар), жiвотнöј оз сој.

Молнiјеноснöј—заводiтчö тöдлытöг друп да öдјö помасö жiвотнöј кулöмөн.

Сібірскөй јазваыс кулөм жівотнөјјаслөң вомыс, ырыыс да заңнөј проходыс петлывлө дөгөд көд, быҗа, сукмытөм вір.

Кыңи воҗсағны сібірскөй јазвакөд? Колө ыҗыд ымаңије пуктыны сібірскөй јазваыс кулөм жівотнөјјаслыс шојјас уберітөм ылө—шојјассө колө осторожнөја нуны скөт кладбіщө ылаө да гуавны 2 метр пыднаө. Пөскөтіна колө вежны. Висыс жівотнөјјасөс торјөдны здоровөјјасыс. Скөтнөј двoryн нуөдны дезинфекціја хлорно-іъвестковөј „јөлөн.“

Но медса вернөј способ сібірскөй јазвакөд воҗсағөмын—прівізка. Сіјө віҗө жівотнөјјасөс вісмөммыс дај отсалө бурҗны, прівізкасө-кө вөчөма вісөм заводітчіғас. Сещөм местајасын, көні сібірскөй јазва овлө воыс воө, прівізкајасыс кынңи колө бурмөдны пөскөтінајас (һурјас костөм, віҗас бурмөдөм) да јуктасан іңјас.

Сібірскөй јазва көд-жө ем мөд висөм—шумјашщөј карбункул, көдөн сөмын висөны јөлагырыс скөт. Тајө висөмыс тыдовтчө туша ылас пыкөсјасөн. Пыкөссө-кө мичкан—зуртө. Тајө висөмыскөд воҗсағны колө сещөм-жө мерајасөн, кыңи і сібірскөй јазвакөд.

Кыңи зараңитчөны ыжјас печоночно-глістнөј висөмөн? Тајө висөмөн ыжјас зараңитчөны һурғалөм увтас пөскөтінајас ылын віңгөн. Лістовіднөј глісталөн колқјасыс петөны висыс ыж сіткөд щөщ, сесга најө улыс муын мібө ваын 3-4 вежон мысғи пөрөны мичкаө. Тајө мичкајасыс овмөдчөны кущөм-сурө

гырыг гагјас пыщкө (пресноводнө) ултка, малы прудовик), кытыг најө петөны-нын глста зародышјасөн да овмөдчөны турунјас вылын. Сесаң сесса зародышјас ыж јірсігөн вескалөны туруннас ыж рушкуө, піскөдчөны печеңө, быдмөны гырыг глстаөз да висөдөны ыжсө.

Кушөм признајас глстнөј висөмлөн? Висөм ыж омөла сојө, регыд омөлтчө, слабмө, лоө жугыл. Висөмыс кыссө кымынкө төлысөз.

Кушөм мерајас нуөдны глстнөј висөмыс виччыгөм могыс? Колө виччыгөны ыжјасөс улыс да нурсалөм пөскөтинајас вылын висөмыс. Висыс ыжјаслыс кудөсө буржык сотны.

Тажө висөмөн да таз-жө висөмөны јөла скөт.

Мыјөн щөкыджыка висөмылөны кукаңјас пастбішше вылын? Лудын висөгөн кукаңјас зев частө, мукөд дырјі став стаданас, висөмылөны ты пысса ковјөн (глстнөј бронхитөн) да унжыкыс кулөны.

Кукаңјас заводитөны кызны да омөлтчыны. Ты пыщкөсас, кузала горшсө-кө вундан кукаңшојыслыс, тыдовтчас зев уна јежыд сунис кофнызув (ковјас).

Кушөм мерајас колө нуөдны тајө висөмыс виччыгөм могыс?—Кукаңјасөс некушөма оз поз виччыгөны васөд пөскөтинајасын да көні гырыс скөт висөны. Висөмыс-кө кукаңјасөс бөгтис-нин, колө стадасө быт быд сизимөд лунө вужөдавны выл кос бур пастбішше вылө да пырыспыр заводитөны лечиты ветеринарөс корөмөн.

Ташом вісөмөн вісмывлөны і ыжас.

Кушом өвадјас овлөны да кушом вред најө вајөны? Емөг вреднөј өвадјас: лөзјас, гутјас, дөбјас да с. в. Лөзјас овлөны— вөв лөз, өш кожнөј лөз да с. в.

Өвад дөзмөдө скөтөс, мешајтө јірсыны да омөлтчөдө најөс. Лөзјаслөн мчінкајас олөны рушку пышкөсын, лібө нырроңын, лібө кучік улын да артмөдөны сөкыд воспалеңіејас. Гутјас вермөны разөдны зараза.

Кушом мерајас колө нуөдны лөзјаскөд воңсасөм могыс?

1) Лөз лебалан кадын оз ков віңны пөскөтіна вылын скөтөс.

2) Кадыс-кадө скөт кучік улыс кіөн перјалөмөн бырөдавын мчінкајас (мөсјаслыс, өшјаслыс).

3) Кадыс-кадө весавны вөвјасөс да мукөд гырыс скөтөс серовјасыс (лөз колкјасыс).

Көні паныдаглөны јадөвітөј турунјас? Вреднөј да јадөвітөј турунјас паныдаглөны кушом-сурө пөскөтінајас вылын, торја-һін— улыс, увтас да һургалөм местајасын. Јіргігөн мукөд туруныскөд щөщ вескалөны і јадөвітөј туруныс, мыјыс жівотңөјјас сөсга отравлајтчөны да сөкыда віөмөны.

Кушом прізнакјас овлөны да кушом турунјасыс жівотнөјјас отравлајтчөны? Откымын јадөвітөј турунјасыс скөт вісөм позө төдны ташом прізнакјас серы: јон возбуждеңіе, јурбергөдчөм, пөсалөм, судорогајас, лібө слабость да параліч. Ташом турунјасыс:

белена, дурман, хвош, багульник, белладонна, осот, боліголов, конскöй вех, собачја петрушка, собачја јагода, мак, куколлөн кöйдисјас, плевеллөн кöйдисјас да с. в.

Мукöд пöлöс јадöвитöј турунјас гојöм бöрын животнöјјаслөн овлö зев чорыда кынöм висмöм (желудок да сувјас), коликјас, понос (мукöд дырјі вiрöн да смiчöн). Тащöм турунјасыс: лутік, чемерица, молочај, безвременник, полеваја горчіца, чiстотел, шщавель, авран, пролеска, хвојнöј смолістöј растөнiјејас да мукöд.

Кушöм мерајас нуöдны отравлөнiјекöд воасасöм могуе? Кöнi быдмö јадöвитöј турунјас, сетчö щыг скötöс лөзны оз поз, а ты дорјас колö пощны.

IV. СКӨТ ДӨҖӨРІТӨМ.

1. Пышкөсса распорядок, мөс лыстөм, скөт чиститөм да прогулкаяс вөчлөм.

Кушөм колө лоны скөтнөй двoryн да тьелатныкын распорядок? Төвса кад кежлө фермаын колө лөсөдны лунја чорыд распорядок, кодi видлавсө фермаса производственнөй совешщаніе вылын да вынсөдсө колхоз правленіеөн.

Примернөй лунја распорядок гырыс скөт бердын ужалысјаслы лөө тащөм:

- 1) Асја лыстысөм 4¹/₂—5¹/₂ ч.
- 2) Көрым лөсөдөм 5¹/₂—6 ч.
- 3) Концентрированнөй көрымлысө суткія норма жынсө, сочнөй көрымлысө норма жынсө, грубөй көрымлысө норма ко,мбд јукднсө вердөм 6—7 ч.
- 4) Скөтсө јукталбм 7—8 ч.
- 5) Скөтсө чиститөм да гулајтны лезлөм 10—12 ч.
- 6) Скөтнөй двор весалбм, волсө веждөм да ко,мбд јукдн грубөй көрым сетөм 10—12 ч.
- 7) Мөдыс лыстөм да грубөй көрым

сетѳм	12—13 ч.
8) Јуктаѳѳм да скѳт кокулыѳ і скѳтнѳј дворыѳ кујѳѳ весалѳм . . .	16—17 ч.
9) Којмѳѳдыѳ лыстыѳѳм	18—19 ч.
10) Концентрірованнѳј кѳрым суткіа норма жынсѳ да сочнѳј кѳрым суткіа норма жынсѳ верѳѳм	19—20 ч.
11) Грубѳј кѳрымѳн верѳѳм	20—21 ч.

Кујѳѳсѳ ѳежурнѳјлы колѳ весаввы картаны пырыс-
пыр-жѳ лѳѳм сертѳ.

Кукаѳјас берѳдын ужалыѳјаслы лунја распораѳок:

1) Телатнѳк весалѳм да волѳс вежѳѳм	4—5	часѳѳѳ
2) Став кукаѳсѳ первојыѳ верѳѳм	5—6	"
3) Кукаѳјасѳс прогулка вылѳ леѳлѳм да чѳстѳтѳѳм	10—13	"
4) Мѳѳдыѳ верѳѳм	13—14	"
5) Телатнѳк весалѳм да волѳс вежѳѳм	18—19 ¹ / ₂	"
6) Којмѳѳдыѳ верѳѳм	19—20	"

Кыѳі мѳскѳс јуктавны? Скѳтѳс јук-
тавны колѳ, кыѳі правѳлѳ, скѳтнѳј дворын. Јук-
тавны суткі чѳжѳн колѳ кыкыѳ. Валѳн темпе-
ратура мед вѳлі ѳткод скѳтнѳј дворса темпе-
ратуракод. Колѳ быѳ колхозын лѳѳѳѳны
специалнѳј ва шонтан места. Шонтѳѳм ва віѳны
бакјас лѳѳѳѳны кѳрым гѳтѳвѳтан інѳ (ва бакјас
віѳны скѳтнѳј дворын оз поѳѳ). Кукаѳјасѳс ва
дѳнѳ велѳѳѳны колѳ вочасѳн, ѳе воѳжык кыѳ
лунја арлыдыѳ. Васѳ колѳ сетны торјѳн јѳввыѳ.

Кыѳі мѳскѳс лыстыны? Лыстытѳѳз колѳ
бура мыскавны мѳслыѳ вѳра да ѳѳѳјасѳѳ, ко-
сѳѳ чышкыны најѳс полоѳѳѳѳѳѳѳн. Сесга колѳ

кiјас бура мајтөгөн мыскы ичнi сөмын та бөрын заводитны лыстысны. Первојја јөв каплајас најө овлоны һајтөс) колө лыстыштны особөј дозјө мбө жождө. Кiјас колө мыскыны быд мөс бөрын. Быдмөма-кө мөслөн вөраас гөныс, сiјөс колө шырны. Мөсјасөс, кодјаслөн ем вөраас да һоңас бородавкајас, колө лыстыны медбөрын. Лыстысiгөн оз ков шумитны, сiз-жө оз ков вердчыны. Колө лыстысны кос кiөн, һоңјассө крестнакрест кулакјасө бостөмөн, лыстысны өдјөн да дугдывлытөг. Лыстыны колө помөз, мед вөраын јөв һөтi ез ком. Оз ков вунөдны, мыј медбөрја јөв струјкајасыс медса жирнөјөс. Вылыс лыстан мөсјасөс колө лыстыны һе ещажык кујимыс лун кжлас. Лыстөм бөрын колө вөчны вөралы массаж, сы бөрын лыстыны комас јөвсө, чышкыны полотенцеөн вөра да һоңјассө косөз да мавтны најөс вөсһидика ваземинөн мбө выјөн.

Подөјһкјас да јөв виған посудајас колө виғны сөстөмөн.

Кызі скөтөс чiсвiтны? Скөтөс колө чiсвiтны быдлун щөткајасөн мбө iзасыс кыөм жгутөн. Һајт iнјас мыскыны шоныд ваөн да косөз чышкыны. Оз поз чiсвiтны скөтөс скребһицаөн, кодөн сөмын весалөны щөткаыс һајтсө да буссө. Быд жiвотнөј вылө колө лөсөдны аслыс щөтка.

Скөтөс колө чiсвiтны щөткаөн гөн паныд i гөн һылыд. Кор бусөссас мбө һајтөссас щөткаыс, сек колө весавны сiјөс кыкыс-кујимыс скребһицаө һиртыштөмөн. Сы бөрын бара чiсвiтөны, кытчөз скөтлөн оз быр һајт да бус.

Мыҗла колө вөчлывны скөтлы прогулка? Медем молоднак буржыка раçвѣвѣйтчѣс, медем бура чувствуйтѣс ассө поснѣ да гырыг скөт, азыма соҗис көрым да сетѣс ыжыд продуктивностъ—шоныд лөнь лунҗасө скөтөс быдлун колө леҗлывлыны прогулка вылө 1-2 час кезлө нарочно сы вылө пощөм јөрө. Лок көзыд лунҗасө скөтөс прогулка вылө леҗлывлыны оз поч. Кукаңҗасөс велөдөны прогулкаө чужөмсаңыс төлыг бөрын заводитөмөн вочасөн.

Первој лунҗасас леҗлывлыны часжын кезлө, сесса вочасөн кадсө содтыны кык часөз. Прогулка вылын колө смеҗитны, мед кукаңҗас ез сулавны өтѣ местаын, а век ветлөдлсны.

Кукаңҗаслы торјөн гырыгскөтыг колө вөчны специальнөј загон (јөр), а төлыгсаыг томжыкөс да лок поводҗаҗасө мукөд кукаңҗасөс колө леҗлывлыны гулајтны утөпльоннөј загоно (маңежө).

2. Стојлөјас, кормушкајас весалөм да кадыг-кадө скөт оланінјасын деҗинфекција вөчөм.

Скөт оланінјасын сөстөмлун—скөт здоровје-лөн залог. Коңушнајас, скөт картајас, свинар-һикјас, гидјас колхозјасын да совхозјасын колө виҗны сѣз, мед сенѣ некущөма ез вөв најт, бус, кужөд да бакшасөмјас.

Кымыныг лун кезлө колө весавны стојлөјас да кормушкајас? Стојлөјас да кормушкајас колө весавны кыкыг лун кезлө не шочжыка (буржык унжыкыг) да сѣз-жө колө чышкывлыны стөнјас да пөтөлөкјас. Најт да

улсалом картажасын щокыда овлөны прөстуднөй да заразнөй вiсмөмјас.

Мыјла колө волөс скөт кокулө? Скөтлы колө волөс, торја нин војкежлө, меџым сiјө вермiс бура шојччыны. Волөс вiзө скөтөс прөстудаыс да чорыд жожаыс дојмөмјасыс.

Кущөм волөс лыдџыны мед бурөн? Волөс вылө мунө унатор: iзас, опiлki, стружкi, трунда, нищ, пујасыс усөм корјас, ежөр турун да с. в.—сы сертi, кущөм материал овмөсын ем тырмымөн. Медса бур волөс—рузөг либө шобдi iзас. Зөр да id iзас мунө векжык көрым вылө, сы вөсна сiјө волөс вылө оз мун.

Iзас колө лоны кес, мед ез вөв бакшасөмјас, јадовiтөј сорнакјас, ужпiнјас да с. в. Скөтлөн щокыда овлө прiвычка сојны волөссө, сы вөсна ташцөм омөл iзассаыс скөтлөн вермасны лоны желудочно-кiшечнөй вiсмөмјас.

Зев бур трунда волөс. Сiјө вермө кыскыны аспыщкас уна ва, газјас, ачыс џебыд, сы пыщкын оз вермыны овны да паскавны вiсөмјаслөн вреднөй зародышјас. Пу опiлki да стружкi, торја-нин пожом пулөн, волөс вылө шогмана материал. Најө бура вежөны сынөдсө картаыс да кыскөны аспыщкас кујөд ва.

Уна-ө колө iзас волсавны быд јур вылө суткi кежлө щөркод а лыдџөмөн? Кос сөстөм iзас суткi кежлө өтi јур вылө колө: гырыс скөтлы—2-2^{1/2} кiлограмм, вөвјаслы—1^{1/2}-2 кiлограмм, племеннөј скөтлы (дењнiкын)—3-4 кiлограмм, ыжјаслы—200 грамм гөгөр, порејаслы.—1-1^{1/2} кiлограмм.

Шөкыда-ө колө вөчавлыны дезинфекция скөт оланінжасын? Скөт вісмөм-жас предупредітөм могыс колө картаын, телатныкын, свінарныкын да с. в. шестідневкаын өтчыдыс ые шочжыка вөчавлыны дезинфекция мыскасігөн. Та могыс жожјас, вежөсјас да кормушкајас кіскавсөны (пызјыссөны), бура чышкөмөн да весалөмөн, креолін мібө мизол растворөн. Поңө і белітны најөс регыдја кусөдөм ізвестка растворөн („ізвестка јөв“).

Во чөжөн кыкыс колө бура мыскыны кунваөін өтенјассө, вежөсјассө, пөтөлөкјассө, пуыс вөчөмторјассө да белітны сетјасті регыдја кусөдөм ізвестка растворөн („ізвестка јөлөн“). Жожјас сіз-жө колө кіскавны ізвесткаөн. Тајө мерајаснас віјалөма лоө заразасө да поңө вічысыны скөт вісмөмјасыс.

Картаө, телатныкө, свінарныкө пыранінјасын зараза пыртөмыс вічысөммогыс колө век вічыны опілки тыра таз мібө цыновка (ізасыс кыөм мат), кодөс пропітајтөма креолін 5% растворөн (гајө опілкинас мібө цыновканас весышгөнн) картаө пырігас көмкот пыдөссө).

2. Мөскөс кукаңасыгөн дөңөрітөм.

Кор колө мөскөс переведітны рөфільнөј помещеніјеө? Рөфільнөј помещеніјеө мөскөс колө петкөдны 10 лун војдөр вайтөзыс. Мөскөс петкөдтөзыс колө мыскавны дезинфіцірујушщөј вешществөөн, медга-нін задсө да кокјассө, сөгга косөз чышкыны.

Кушӧм дӧӧр колӧ сетны мӧслы вајсгас? Рӧдӧлнӧј помещенијеын колӧ лӧгӧдны постојаннӧј дежурство дојаркајасыс да ветсантарјасыс, кодјас вајӧм возвылас мӧскыслыс бара мыскӧны задсӧ дејинфицирујушщӧј веществеӧн да вежӧны волӧс (кызжыка да кос іҕасыс).

Вајсгас кукаңыс-кӧ локтӧ правӧлнӧја (кыкнан воз кокнас да кокјас вылас јурыс, лӧбӧ кыкнан бӧр кокнас вылын мышкӧн) то оз требутгы отсӧг.

Отсӧг колӧ сетны сек, кор мӧскыс сӧкыда вајсӧ, лӧбӧ оз правӧлнӧја лок кукаңыс. Локтӧ-кӧ ӧтӧ кокнас, колӧ кӧсыд гыжјастӧ чӧнтавны, дӧрӧм состӧ пужны, кӧјастӧ і пужӧм сојтӧ мыскыны бура мајтӧгӧн, сесга колӧ кӧтӧ і сојтӧ мавтны ваҕемӧн лӧбӧ кушӧм-кӧ выјӧн. Сы бӧрын колӧ кукаңлыс корны мӧд коксӧ да лӧгӧдны, мед пондас правӧлнӧја кукаңыс локны.

Мыј колӧ вӧчны мӧс вајсӧм бӧрын? Чужӧм бӧрын пырыс-пыр-жӧ колӧ кукаңлыс вом-ныр дојасгыс чышкыны сӧстӧм полотенеӧн емӧсӧ, да гӧгпомсӧ (пуповинасӧ) мавтыштны јодӧн лӧбӧ чӧстӧј креолӧнӧн, медым оз гӧгпырыс кукаңыд вермы вӧгмыны.

Пуповинаыс-кӧ јона куҕ лӧбӧ абу орӧма, колӧ дејинфицирујтӧм шыранӧн вундыны гӧгсӧ 5-8 см. кынӧмгаңыс да помсӧ мавтыштны јодӧн лӧбӧ креолӧнӧн.

Ва кукаңсӧ колӧ первој чышкыны косӧз ӧебыд сӧстӧм рузумӧн.

Посңи кукаң дорын вѳѳитчыслѳн колѳ лонь
спеціалнѳј халат да спеціалнѳј кѳм (оз поъ
пырны рѳѳѳлнѳј помешчењѳеѳ сѳјѳ халатѳн да
кѳмѳн, кодѳн ужалѳны скѳтнѳј дворын).

Рѳѳѳлнѳј помешчењѳеѳ оз поъ лѳзны скѳт
дорын мукѳд ужалысјасѳс (скѳтнѳјкѳс, дојарка-
јасѳс, кодјаслѳн мѳсјас абу рѳѳѳлнѳј помешче-
њѳеѳн да с. в).

V. ПРОИЗВОДИТЕЛЈАСОС БОРЈОМ ДА ТЫРСӨДЧӨМЫН ПРАВИЛӨЈАС

1. Скөтөс тырсөдөмын правилөјас.

Скөтөс тырсөдны колө бур производиелјасөн да план сертi. Бур мөсјасөс тырсөдны медбур производиелјасөн. Кор плановөј поро- даыс бур производиелјасыс абу тырмымөн, сек колхозса фермаыс өсталнөј омөлжык скөтыс (а на бөрын i колхозныкјаслөн скөтыс) прикреп- лајтсөны бурмөдөм (одобритөм) производиелјас дiнө.

Быд производиел-өшлы во кезлө сетсө ручнөј случка вылө мөсјас, случнөј арлыда јалавiчјас да кукаңјас 60—80 јурөз. Бур произво- дителјаслы, во чөж равномернөја случка нуөди- гөн, колө сетны нагузка 100 јурөз, а случка- ыс-кө колхозын оз равномернөја нуөдсы, сек случнөј сезон кезлө нагузка сетсө 80 јурөз. Том производиелјаслы нагузка сетсө жын- мында. Колхозныкјаслыс скөтсө обслуживајтөм вылө торјөдөм производиелјас случнөј кад кез- лө предајтчыссөны сывылө организујтөм случнөј пунктө. Фермаса терригорја вылө случнөј пункт

организуитны оз поѣ (мед ње зараѣитны ферма-са скѣтѣс заразнѣй вѣсѣмјасѣн).

1¹/₂-2 тѣлыс вѣјдѣр случнѣй сезонѣѣ став производѣтелјасѣс да тырсѣдан маткајасѣс колѣ сувтѣдны буржык вердѣм вылѣ да вѣјѣдны бур упѣтанностѣѣ. Та вѣсна случкаѣ лѣсѣдчан да случка кад кѣжлѣ тырсѣдѣм вылѣ торјѣдѣм скѣ-тѣс колѣ обеспѣчитны концентратѣн да бур ту-рунѣн. Кукањјасѣс тырсѣдны первојыс колѣ 18 тѣлысса арлыдыс ње воѣжык, а сѣѣ-жѣ колѣ смедѣитны, мед најѣ ез колны нѣјтчытѣѣ (пыш-јавтѣѣ) кык арѣс бѣрѣѣѣ. Арѣн-жынјѣныс-кѣ воѣ кукањѣс тырсѣдны, сѣјѣ оз сет бура раѣвѣтѣј здорѣвѣй кукањ да ачыс оз вермы бура раѣвѣт-чыны і лоны бур продуктѣвностѣа мѣскѣн.

Случка нуѣдтѣѣ став матѣчнѣй поголовјесѣ да производѣтелјасѣс колѣ вѣдлавны вѣтерѣнар-лы. Случѣјтны лѣзны сѣмын здорѣвѣй скѣтѣс. Вѣсѣмѣн подозревајтан скѣтѣс поѣѣ лѣзны случ-ка вылѣ сѣмын вѣтерѣнар разрешѣнѣјеѣн.

Оз поѣ лѣзны вѣлнѣй случка. Быд колхозлы случка колѣ нуѣдны план сертѣ, случѣјтны ста-нок вылын. Мѣсјаслы случнѣй станок (њпѣдѣвѣж-нѣй) вѣчсѣ тащѣм размерјасѣн: станоклѣн куѣ-та — 1,7 — 1,8 метр, паѣта — 0,55 — 0,6 метр, воѣ-ладѣр судѣаыс — 0,75 — 0,9 метр, бѣрладѣр суд-ѣаыс — 0,55 — 0,6 метр, стојкаыслѣн кызѣаыс — 15 × 15 см, ѣш-производѣтеллы сувтан балкалѣн кызѣаыс — 15 см., паѣтаыс — 20 см., балкалыс вывладѣрсѣ колѣ щупны 6 — 7 щупѣдѣн.

Скѣт случѣјтѣм јылыс регѣстрѣрујтны колѣ случка нуѣдан луннас-жѣ. Аскадын да став

скөтөс тырсөдөм куза фермаын кывкутө фермаса журалыс да скөтница-дожарка (сылы закрепитөм скөт журлыд куза).

Бур өш-производитель колхозын — сижө жын стада. Бур производительсаң колхоз бостө бур приплод-молодняк (метизированнөй), кодї качество боксаң лоо-һин јона буржык мамјассыныс. Бур производительјасөс лөсөдөмөн да најөс бура ісползутөмөн колхозјас бурмөдөны (метизирүтөны) скөт.

Бур производительјаслы, кыз правілә, колө прикрепләйтны случка вылә бур маткајас, а омөмжык производительјасөн тырсөдны өсталнөй маточнөй поголовјесө. Производительјасөс виңни колхозјаслы колө торјөдны бур колхозникјасөс да колхозницјасөс, кодјас добросовестнөја виңдөны колхознөй уж вылә да кужөны вөдитчыны производительјаскөд. Производительјасөс колө торја бура дөзөритны, бура да меліа обрашщәйтчыны, вердны бур көрымөн, быд лун вөчлыны налы прогулка (јона лок лунјасыс кыңа).

Мед оз госсавыны өшјас, колө најөс дод-давлыны да кокһидика кыскасны.

2. Көбылајасөс тырсөдөм.

Мыјла торја ыжыд значеңіеыс көбылајасөс правілнөја тырсөдөмлөн? Сы вөсна, мыј вөв медса омөла рөдмыс мијан животнөјјас пыс да тырсөдчөм локногөн нүдөмөн быд во колө зев уна тырсөдтөм көбыла.

Мыј колө, медым кыпөдны көбыла чаңасөмлыс прөчент? Колө правільнөја візны ужос да көбылаос, төдны кычі да кор овлө көбылајаслөн пышјалан кад, кужны нуөдны тырсөдчөм (случка).

Мыј колө вөчны, ужыс-кө оз окота пырыс мун случка вылө? Прічінаыс-кө талөн ужос омөла візөмын, колө пырыс-пыр бырөдны сіјө омөлторјассө. Колө сетны выльщкөм том ул турун да лун кезлө 10 курөг колк (зөр піјын) — тајө зев бура отсалө.

Кычі велөдны том ужос, коді мед-воцчаыс-на мунө случка вылө? Быд ужлөн ем мындакө аслас бостчан інстинкт, сес-са мед көбылалөн вөлі бура воөма случка кадыс (охота) да мед сіјө вөлі рам — сөмын та дінө колө ңеыжыд отсөг коңух-случныксаң, медым артміс случка. Ужыс-кө век-жө өтказы-вайтчө случкаыс, сек ташөм ужсө колө јөртлыны пышјалыс көбыла деңніккөд орчча деңнікө (костас мед вөлі решеткаа вежөс). Поцө ужсө лөзлыны пышјалан рам көбылакөд мивадө (коңушча бердса јөрө).

Поцө оз ужөдны ужјасөс? Случка сезонын ңекуыз оз поц ужөдны. Төлын поцө ужөдны кокны уж вылын, сөмын аслас коңухкөд.

Кычі лөсөдсө моціон ужлы? Быдлун колө гулајтөдны кокнідік рөттөмөн 4-5 кілометр. Ңекущөм ногөн оз поц дыр сулөдны, а сесга сразу ужөдны өдіјө рөттөмөн — ужјасөс щыкөдөмын медса щөкыда тајө овлө помканас.

Мыј колö вöчны көбыла тыргалöм
могыс? Колö лучкi вiзны да дöзöритны көбыла-
öс. Омöл көбылалөн охота-төчка оз төдчанаөн
мун, мукöд дырји весiг оз овлы.

Мыј сiјö охота-төчка? Охота кадын
кiсмö жаичныкјасын јајцекметка да сiјö јајцепро-
водјас куза летчö matkaö—тајö моментыс мед-
га лöгалö тыргалöм выlö.

Почö оз нуны случка выlö көбыла-
öс охотатöг? Некущöма оз поч. Охотатöг
случка нуöдöм оз сет некущöм резултат дај
öпаснö.

Кущöм тыдалана признакјас овлö-
ны охота дырји? Көбылалөн общöј беспо-
којство, тыдалан полöвöј органјаслөн пышкöсыс
гöрдöдö, полöвöј органыс щöкыда мiгајтö да
сетыс петö гудыр-вижов слыз. Ташöм признак-
јасыс зев бура төдчöны том, збој да бур јаја
көбылајаслөн. Пöрыс, рам да јона ужöдöм кө-
былајаслөн охота мунö зев лöна, признакјас
омöла лиbö нöтi оз төдчывны да сiзiкөн кок-
нида почö не казавны.

Кызi зiкöз төдны, көбылалөн ем
iмi абу охота? Колö вöчны проба. Та могыс
колö көбыла дiнö вaјöдлыны прöстöј ужöс—
ем-кö көбылалөн охота, сiјö пондас петкöдлыны
вылын iндöм признакјас, абу кө охотаыс—пон-
дас чужјасны бөр кокјаснас.

Почö оз вöчны проба производi-
тел-ужöн? Оз поч. Таыс ужыд iзнашiвaјтсö
дај вермас дојмыны.

Кор овывлө көбылајаслөн охота?
Тулысын да гожомын. Чьнасом көбылајаслөн —
6—9 лун мыгтї ваям бөрын.

дыр-ө ңужалө охота көбылајаслөн?
2 лунсаң 7 лунөз, а унжыкысө 4-5 лун.

Кор буржык тыргөдны көбылаја-
сөс—охота заводитчигас імі помагі-
гас? Медбур тыргөдны мөд луннас охота за-
водитчөмсаң.

Мыјла колө көбылаөс мөдпөв уж
дінө нулыны? Медым збымыг тырғалис, ко-
лө уж дінө леҗлыны мөдпөв, а то овывлө, мыј
өтчыднас көбылаыд оз тырғав.

Коржык колө көбылаөс леҗлыны
уж дінө мөдпөв? Рөгидөн муныг охотаа
көбылајасөс колө уж дінө леҗлыны мөдпөв кык
лун мыгтї первој случка бөрас. Дыр муныг
охотаа көбылајасөс — ңол лун мыгтї.

Охотасө-кө прөпуститөма мибө случ-
ка дырји көбыла ез тырғав—кор вер-
мас лоны мөд охота? Первој і мөдөд слу-
чаяс мөдыг охота заводитчывлө 15—27 лун
мыгтї, щөкыджыка-жө—17—21 лун мыгтї
первој охота заводитчөмсаң да мунө сыдыра-
жө, кызі і первој охотаыс.

Мыј колө, медым ңе прөпуститны
мөд охотасө, да кызі төдны көбыла
тырғалөм јылыг? Колө 15 лун мыгтї пер-
вој случка бөрын быдлун 10—12 лунчөж леҗ-
лыны уж дінө проба вылө. Возза охота дырји
көбылаыс-кө абу тырғалөма, то сылөн пробаяс
дырји охотаыс вымыг лоө, а тырғалөма-кө вө-

лі — охота оз понды төдчыны да көбыла пондас чужјасны бөр кокјаснас.

Көні колө нуөдны случка? Медбур нуөдны случка ыжыджык да вевта маңежын. Но колхозјасын тащөм маңежјасыс өні абу-на, сывөсна колө случка нуөдны ывлавылын, јөзтөм інын, көні кокулыс мед вөлі шымыд да топыд. Случка дырјі мед понјас да бокөвөј јөз ез вөвны.

Мыјла случка воэвылын көбыла ы-
лө пуктөны шлејка да бінтујтөны
бөжсө? Медым не дојдны ужөс — емөс өткымын
көбылајас, кодјас і охота дырјі чужјасөны.

Бөжсө бінтујтөны көбылалыс сы могыс, ме-
дым оз вескав сіыс да ез вундысны ужыслөн
да көбылаыслөн полөвөј органјасыс.

Кызі чеччөдны ужөс көбыла ы-
лө? Колө ужөс көбыла дінө вайөдны нөжјөнк — не-
кущөма оз поэ лезны ужлы усласны көбыла
ы-лө.

Кор уж зікөз лөсөдчас, секі лезөны сіјөс
чеччыштны көбыла ы-лө. Бінтујтөм бсж көбы-
лалыс колө вештыны бокө, а ужлыс полөвөј
шлевсө кіөн індыны көбыла полөвөј органө.

Поэ ө оз ужөдны көбылаөс случка
бөрын? Некущөма оз поэ. Случка бөрын
ужөс да көбылаөс колө вослөсөн вөфитны 20
мінут кымын, а сөгга лезны шојччыны. Көбы-
лаөс оз поэ ужөдны случка воэвылын ні
случка бөрвылын, сіз-жө оз ков вердны 3 час
чөж случкаөз.

VI. ВӨВЈАСӨС УЖӨДӨМ ЈЫЛЫГ

ды р-ө мыс ти вына көрымсетөм бө-
рын пөчө заводитны ужавны вөвлы?
Час мыс ти не воажык—медым организмс кө-
рымсө удитас усвоитны.

Кушөм колө лоны сижөс-завод да
дофвожјас? Сижөс да сифелка мед вөлі бу-
ра лөсөдөма вөв серти. дофвожјас мед ез вөв-
ны жеңидөс да мед вөліны өткучаөс.

Кыаі дөчөритны сижөс-завод бөр-
га? Уж бөрын колө весавны најтыс, мавтны
ва сора дөгөдөн да костыны. Сижөслыс да се-
фелкалыс кигсөм војлок колө вежны вылөн.

Кушөм сижөс колө ышкан машина
бердө да вартан машина бердө доффа-
лигөн, кор оз пуктыссы сифелкаыс да
сифелкакөвнас сижөсыс колана выјөз
оз лептыссы? Ташөм уж вылас зев бур е-
кө вөлі вөфитны небыд сижөс (шоркі). Но пөчө
зев бура лөсөдны тавылө і прөстөј сижөс: колө
сөмын сфевеичаас вөчны вылөжык содтөд ро-
јас гужјаслы. Ташөм сижөсыд лөсавны пондас
дофвожјасөн көв постромајасөн доффавны (гөр-

ны да пиновтны кокниджык постромкајас вы-
лын, валок лөгөдөмөн).

Кызі колө лөгөдны телегалыс вож
тагајас? Тагајасыс мед вөлі зельдөс,
секі телегалөн воэ көмөсајасыс мунөны рөв-
нөја да вөлыслы кокниджык.

Кызі колө дөзөритны вөв бөрса
вөрлезан ужјас вылын да ылө кыска-
егөн? Колө бура візны да аскадын вердны-
јуктавны. Некущөм ногөн оз поэ јуктасны лу-
жајасыс. Пөсалөм вөлөс колө косөз чышкыны,
вевттыны попонаөн либө ешкынөн да сувтөдны
шонид коңушњаө либө төвсајө (лыскыс вөчөм
шалаш да с. в.).

Мыјла вөвјассө јуклөны торја
группајас вьлө ужавны верманлун
серти? Вөвјасөс вічөм могыс да уж вылын
ыжыджык пөмза наыс бостөм могыс. Напрімер,
квајт төлысга тыра көбылајас, омөлтчөм вөвјас
да молодыак мездысөны сөкыд ужјасыс, а јон
здоров мерінајас тащөм ужјас вылас вермасны
ужавны зев бура.

Вөвјасөс группајас вьлө јуклытөмыд да обез-
мчкакыд вәјөдөны ужјас ородөмө да вөвјас
шыкөдөмө.

Кор поэ ө велөдны том вөвјасөс уж
бердө? Том вөвјасөс колө заводитны велөдны
ветлыны дод помын кык арөссаң, но зев ос-
торожнөја да кужөмөн. Тащөм ужөдөмыс да
бура вердөм зев лөсалө том вөвјас организм
развиватчөмы.

Кыңи велөдны том вөвјасөс дод-улын ветлөдлыны? Прімернө 10 лун чөж быдлун том вөв вылө пастөдлөны сјјөс, шлеја, сіделка да сөгга домповодөд вөдөтөмөн велөдөны бергөдчыны, сувтны да с. в. Та бөрын, кор вөв прывыкытас да гөгөрвоны кутас мыј сысаң колө, почө додөданы кокыдөк додөдө да гулајтөдыштны 2-3 кілометр. Воңө вылө тащөм урокјассө вөчны быдлун.

Кор почө заводөтны ужавны том вөлөн? Кык арөссаң лучкі велөдөм бөрын почө заводөтны ужавны во мысты—кујим арөссаң вөлөс почө-нын ужөдны кокыдөк ужјас вылын, а ноль арөссаң почө заводөтны ужавны і сөкыд ужјас.

Кор колө освобөждөйтны ужыстыра көбылајасөс? ВКП(б) ЦК 1934 вога јун төлысга пленум решөңіјөс сертө тыра көбылајас мөздысөны сөкыд ужјасыг тырсалөмсаң 6 төлыг мысты, а 2 төлыг вөјтөң вөјдөр да 15 лун вөјөм бөрын—быдсама ужыг.

Кыңи лөсөдны моціон тыра көбылаалы вөјтөң вөјдөр 2 төлысга каднас? Колө быдлун 20 мінут вөслөн гулајтөдны. Колө сөң-жө көбылаөс лөдывлыны мөвадө (көңушња бердса јөрө).

Мыјла колө вөвјасөс дорны? Мөдым вөңны вөлөс вөдалөмыг (тајө торја-нын колана тыра көбылајаслы) да вөңны кокгыж кісөмыг чорыд грунт вылын ужалөгөн.

Кызі торјалöны аскостас төвса^а да
гожса подковјас? Сöмын шипјаснас. Төвса
подковјаслөн—јог шипјас, пышкөссајасгыс кын-
зі (најөс вөчöны щöщыдöс, медым кокјассö ез
керавны). Гожса подковјаслөн—став шыпјасыс
щöщыдöс, а мукöд дырјі вөчöны і нөтi шып-
јастөг (шылыд подковјас).

Мыј меда колö тöдны, медым луч-
кі дорны вöлөс? Колö кужны весавны кок-
пыдöсјассö, кужны лөгöдны кокпыдöс сертi
подковјассö да кужны тувјавлыны најөс.

Мыј колö тöдны кокпыдöс весалөм
јылыс да вöлалөм јылыс? Кокпыдöсыс
да стрелкаыс колö весавны вöлавны сöмын ку-
лөм слöјсö, оз поџ јона вöлавны да вөснөдны
кокпыдöссö да стрелкасö. Та бöрын колö щö-
щöдны (поџö клешщiөн кокгыж гөгöрыс
да шылөдны рашпiлөн—тајö колö вөчны
вiзöдөмөн, кокгыж форма сертiыс. Сөгса-
нын поџö бөрјыны кок сертi і подковјас.

Мыјла вөчгö бухтовка подковја-
сын? Бухтовка—подков пышкөсладорас вөчгö-
ны выјемкајас, медым ез зенгы кокпыдöсас
(торја-нын шылыд кокпыдöса вөвјаслөн).

Поџö оз подков бөрјiгөн-лөгöдi-
гөн сотны кокпыдöссö? Оз поџ — та-
ыс кокпыдöсыс когмö да вермас потласны.

Көрттув заклопкајас шылөдiгөн
мыјла рашпiлнас оз поџ нiртины кок-
гыжсö заклопкајассань вывлањ? Сы-
вөсна, мыј тајөн нiртгö глагурнöј вылысыс, ко-
дi вiзö кокгыжсö когмöмыс.

Мыјла вӱлӱс колӱ дорны кӱ помыс
(пӱзӱс вылын), а ӱе станокын? Станокын
дорӱгӱн оз бура артмы—тазсӱ вермас лоны кок
пӱдӱсјас да кокгыжјас ӱелучкӱ вундалӱм дај
позӱ вӱвсӱ дојдны, торја-нын том вӱлӱс.

Мыј сӱјӱ лӱӱ заковкаыс? Заковка—
кор кокгыж ӱебыдас (јајас) вескалӱ кӱрттувјыс.
Колӱ пырыс-пыр кӱрттувсӱ ӱешыштны да кӱрт-
тув розсӱ мавты дӱгӱдӱн. Та бӱрын-кӱ вӱ-
лыс кутас чотны—колӱ шыасны ветеринар
дӱнӱ.

VII. УЖ, ОРГАҢИЗУЈТӨМ ЈЫЛЫС

Кызі котыртны скөтвіқан бригадас? Колхознөј төварнөј формајасын скөтсө дөңөрйтөм вылө колө котыртны постөјаннөј сөстава скөтвіқан бригадас. Бригадирјаслы колө лөны бригадаыслы индөм проізводстваос оргаңизаторөн да вескөдлысөн, сїјө став бригада ужјассө котыртө пыщкөсса распорадок правілөјас серві. Быд бригадалы, а бригада пыщкас быд колхозчыклы кујим воыс не регыджык кезлө закрепляјтсө лыда скөт, колан помешщөңіе да ужалан көлүј. Бригадаыс ставнас да бригадаса быд шмен нуөны тырвыјө кывкутөм дөверитөм імушщөствоыс. МТФ бригадаө пырөны гырыс скөтөс да молоднакөс дөңөритыс колхозчыкјас. Кор порсвіқан да ыжвіқан фермајасын скөтыс еща колөм сервіыс лібө посны скөтыс абу-на котыртөма фермајасө, секі посны скөт дөңөритысјассө сїз-жө колө котыртны МТФ-са бригадаө.

Кызі бөрјыны колхозчыкјасөс бригадасө? МТФ-са бригадасө колө бөрјыны честнөј колхозчык да колхозчыцајасөс, кодјаслөн ем ыжыд опыт скөт дорын ужалөмын, код-

јас радејтöны скöтвiзöмсö, гөлöмсаңыс тöж-дыгöны скöт дöзöрiтöм вöсна, молодһакöс сохранитöм да уна скöт продукция бостöм вöсна. Скöт дорын ужалыс колхозникјасöс колö закреплаетны бригадаас не ешажык кужим во кешлö.

Оз поз скöтвiзан ужјас вылö пуктивлыны временнöй jöзöс, индавны случајнöй вескалöм да классöвöй чуждöй jöзöс, — најö торкасны скöтвiзан производствосö да омöлтчöдасны скöтвiзöмсö.

Мыјла колö сөтавны задаңијејас? Бригадајаслы да скöт дорын быд ужалыслы колö сөтавны задаңијејас сы мogyс, медем аскадö выполнитны государственнöй скöтвiзан план лыд да качество боксаң, қикöң бырöдны обезмчка, уравниловка да пöртны фермајасöс ыжыд дохода предпріјатијејасö.

Кыңи лöсöдны задаңије? Колхоз правлеңије, колхозлы сөтöм государственнöй план серви, во заводитчигөн лöсöдö тöварнöй фермајаслы да быд бригадалы вога производственнöй задаңије, колöм вога скöтвiзан лыдпасјасö тöдвылö бостöмөн.

Бригада да ферма вога производственнöй задаңије серви колхоз правлеңије, зоотехниккöд либö техник-животноводкöд, лöсöдö во заводитчигөн быд бригадалы да колхозниклы вога да тöлысга задаңијејас, колöм вога скöтвiзан лыдпасјасö скöт группајаслыс да торја скöтлыс тöдвылö бостöмөн. Вога задаңијејас бригадајаслы да колхозникјаслы лöсöдöм бöрын колö тöдмавны, выполңајтсö оз государственнöй скöт-

ви́зан план торја кадколастјасын (тöлысјасын) да план серті лоö-кö торјалöмјас, секі колö за-даңијејас вымпöв вöчны. Во заводитчигөн лöсö-дöм тöлысса задаңијејасыс колö быд тöлыс за-водитчигөн ңелучкјассö бырöдны.

Кыңа артавны јöв за даңије? Мед быд бригадалы да колхозңиклы лöсöдны јöв куңа вога да тöлысса задаңијејас госу́дарственнöј план серті, колö тöдмавны быд мöслыс да став стадолыс: 1) уна-ö лоі лыстöма јöв коман воын став стадолöн да торјөн быд мöслөн. Куңöм колхозын тащöм ногөн мöсјаслыс лыстöмсö тöд-мавны оз поң, колö скöтңицајаслыс јуасöмөн да контролнöј пробајас бостöмөн тöдмавны вога јöв лыстöмсö; 2) кымыныс вајлöма мöсјасыс, кор вымыс кукаңасасны, куңöм кадын дугдас-ны лыстöмыс. Кымын мöс вымыс содас, кор кукаңасасны да дугдасны лыстöмыс. Кукаңасöм том мöсјаслөн јöлыс содö 5-6 вајöмöз, пöрыс мöсјаслөн—9-10 вајöмсаң заводитчö чинны. Сы понда удојсö оз поң содтыны быд мöс вылö öткодa. Таыс кыңа колö тöдвылö бостны јöв сетöмын торја особенностјас быд мöслыс. Тајö условијејас серті колö тöдмавны, уна-ö лоö во-чöжса да торја тöлысјасын лыстöм јöлыс ста-долöн да быд мöслөн торјөн. Та серті быд бригадалы да торја скöтңицaлы колö лöсöдны вога да тöлысса задаңије да гөгöрвотöз тöд-мöдны сјён быд скöтңицаöс. Задаңије лöсöдöм бöрын колö прöвeрајтны, мед быт вöлі тыртö-ма госу́дарственнöј план.

Быд тöлыс воңын быт колö видлавны сетöм

тöлысса заданіе да нeмыжыд нeточнoствяссö лöсöдыштaвны.

Кычi начислайтны трудоењяс? Скöт дорын ужалыг колхозњикјаслыг ужсö колö кoтыртны индивидуальнöй сдельщина подулын, трудоењяс ташöм ужјасыг начислайтöмөн, скöт дөфөритöмыс, приплод сохранитöмыс, план тыртöмыс, лыд да качество серти бура скöт продукция сетöмыс (јöv, јaj, ловја вес продукция, вурун). Быд колхозын колö, кычi правилö, скöт дорын ужалыг колхозњикјаслы трудоењяс начислайтны стаж сертиыс 10—15 прöчент уж расценкајассö содтöмөн, бригадирјаслы да фермајасын заведывајтыгјаслы бостöм квалификация серти уж расценкајассö колö содтыны 15 прöчент да ужалан стаж сертиыс öти разрадөн вылöжык. Такöд öтщöщ Сојузнöй Наркомчeм положeњіе серти, колö нуöдны скöт дорын ужалыг колхозњикјасöс том скöтөн премірујтöм.

Быд скöтвиғанины колö нуöдны выль уставөн сетöм indöcsö, мыј скöтвиған бригада-кö бура ужалöмнас сполнöја тыртас государственнöй скöтвиған план, сещöм бригадаса шленјаслы артельөн правлeњіе содтö наөн вöчöм став трудоењяс дiнас 10 прöчентöз, а бригадаас торја тöдчана ударњикјаслы 15 прöчентöз, бригадирыслы да фермаса јуралыгыслы 20 прöчентöз. Омöла скöт дорын ужалöмыс артельса правлeњіе бригадаса став шленјаслыг чiнтö 10 прöчентöз наөн шедöдöм трудоењ лыдыг.

Трудоењяс колö пуктавны аскадын. Лöсöдöм производственнöй заданіе серти

јов лыгтöмыс, скöт дöчöрiтöмыс скöт состојаньје да упiтанност арталöмөн, скöтöс вайсöдöмыс, тырсöдöмыс, ловја вес продукцiја бостöмыс тудоденјас начiслајтiгөн колö бостны подув пыдди СССР-са НКЗ положенъеын iндöм ужнормајас да расценкајас.

Бригадiрјаслы да фермаса заведывајтысјаслы производственöј заданъесö сеталöм да бура аскадö учiтывајтöм вылö колö пуктыны ыжыд вьiманъе. Та могыс бригадiрјаслы да фермаса заведывајтысјаслы колö нуöдны орјавлытöг учот көрым да волöс прiмитöм да расходујтöм жылыс, быд мöслыс да став стадалыс гiжавны уна-ö јов лыгтöма да кытчö сiјö расходујтöма. Кушöм вежсöмјас лöб стада пышқас (группаыс группаö арлыд сертыыс молодънакöс вужöдöм, скöт состојанъе вежсöмјас, прiчинасö тöдмалöмөн) колö пасъыны сiјö-жö луннас. Бура колö пуктыны учот скöт тырсöдöм да вайсöдöм жылыс, мед не сöмын пасjöма гiжöд вылас тырсöдан-вайсöдан лунсö, но i кушöм производiтелөн тырсöдöма. Пырнуöдан учот да контрол пуктöм кынзi, быд выл тöлыс возын колö быт тöдны да лучкiа пасјавны став стадалыс да торjөн быд скöтлыс состојанъесö, продуктивностсö, (ловја вес содöм, прiплод лöм, јов лыгтöм), прiплод да молодънак сохрaнитöм. Сојузнöј НКЗ положенъеын iндöм срокјас сертi быд колхозъныклы колö трудкнiжаас пасъыны уж вöчöмсö да тудоден бостöмсö.

Кызi закрепмајтны мöсјасöс? Мед-бур опытној колхозънык да колхозъныцајаслы ко-

лө закрепмайтавны породистөй да ыжыд про-
дукцияа скөт.

Быд скөтница-лыстыгысылы колө закрепмайт-
ны өткод лыстана да разнөй вајан када мөсјас.

Картаыс пөскөтүна вылө лејигөн скөтница-
лыстыгысылы колө обслуживајтны сјјө-жө скөтөс,
кодөс вөлі сјјө виқө төвса кадын. Віт төлыгса
кукаңјасөс телатницалы колө торјөдны половөј
группајас серти.

Стојлөө мөсјасөс сувтөдигөн колө виқөдны,
мед быд скөтница-лыстыгыслөн стојлө радас вөлі
сувтөдөма өтмында лыда кукаңа да өткод
ловја веса мөсјас.

ЖУРИНАЛЫГ

№6.

Воэкыв 3

I. Скөтлы оланінјас

Участок бөрјөм, картајас пуктөм да оборудујтөм 5

Скөт оланінјасын дезинфекција вөчөм 12

II. Скөтөс вердөм-јукталөм да молоднак быдтөм

Гырыс скөтөс вердөм-јукталөм да кукаңјас быдтөм 15

Вөвјасөс вердөм-јукталөм да чаңјасөс быдтөм 19

Порсөс вердөм да порспіјанөс быдтөм 23

Нельучкі вердөмыс да јукталөмыс животнөјјаслөн висөмјас . 29

III. Пөскөтїна вылын скөтөс гөжөмын вірөм

Пөскөтїнајас іспользујтөм јылыс 36

Пөскөтїна вылын вірөгөн скөтлөн висөмјас да пакөд вөз-
сасөм 40

IV. Скөт дөзөритөм

Пышкөсса распорадок, мөс лыстөм, скөт чісїтөм да про-
гулкајас вөчлөм 45

Стојлөјас, кормушкајас весалөм да кадыс-кадө скөт ола-
нїнајасын дезинфекција вөчөм 48

Мөскөс кукаңасїгөн дөзөритөм 50

V. Производителјасџс бџрјџм да тырџџчџмын
правџлџјас

Скџтџс тырџџџмын правџлџјас 53

Кџбылајасџс тырџџџм 55

VI. Вџвјасџс ужџџџм јылыс 60

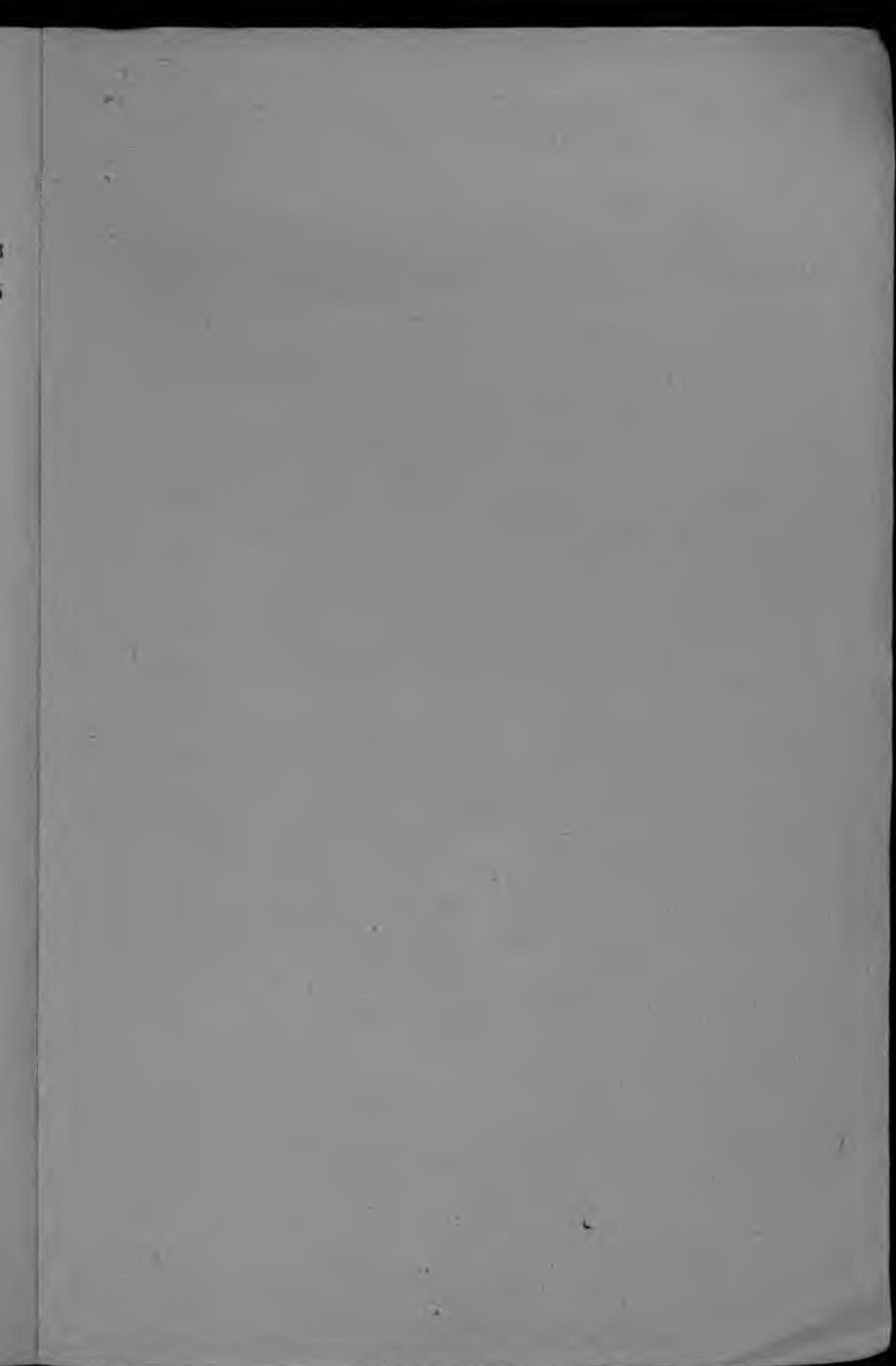
VII. Уж оргањизујтџм јылыс 65

Инд. № 5464

Ц. 193(Т)

Акт № 71

Вкладн. л.

30 27

FORM-3

2-1319.

don boerrör.